

NORGES INDSKRIFTER

MED DE ÆLDRE RUNER.

UDGIVNE

FOR

DET NORSKE HISTORISKE KILDESKRIFTFOND

VED

SOPHUS BUGGE.

I.

CHRISTIANIA.

A. W. BRØGGERS BOGTRYKKERI.

1891—1903.

Søndre Bergenhus Amt.

49. Nordhuglen (Huglen).

Literatur. Utrykt. Breve fra Professor Haakon Schetelig til Udgifveren, Bergen 20 Mai, 25 Mai, 9 Juli (med Fotografier), 11 November (med Fotografier), 21 og 29 November 1910, 19 September 1911.

Trykt. Haakon Schetelig, Morgenavisen (Bergen) 24 Mai 1910. — Samme, Year Book of the Viking Club III (1911) S. 40. — Samme, Fortegnelse over de til Bergens Museum i 1910 indkomne saker ældre end reformationen S. 13 f. (Bergens Museums Aarbok 1911 Nr. 8, ogsaa indtaget i »Oldtiden« I, 1910, Stavanger 1911). — Magnus Olsen, En indskrift med ældre runer fra Huglen i Søndhordland (Bergens Museums Aarbok 1911 Nr. 11), Bergen 1912. [Hovedindholdet meddelt i Foredrag i Videnskapselskapet i Kristiania 7 April 1911 (jfr. Forhandlinger for 1911, Oversigt over møter S. 12).] — Samme i »Festschrift Vilhelm Thomsen am 25 Januar 1912 dargebracht (Leipzig 1912) S. 15—20. — Samme, Oldtiden II, 1912, S. 103 f. — Th. von Grienberger, Arkiv f. nord. filol. XXIX (1913) S. 367—372. — Otto von Friesen, Lister- och Listerby-stenarna i Blekinge, Uppsala 1916, S. 17. — Erik Noreen, Om Järsbergsstenens inskrift (Språkvetenskapliga Sällskapet i Uppsala Förhandlingar 1916—1918), Uppsala 1916, S. 4.

Grundlag for Behandlingen. De under »Literatur« nævnte Meddelelser af H. Schetelig, samt Gibsafstøbning af Indskriften i Universitetets Oldsagsamling.

Tegninger. S. 606 meddeles en Tegning af Runestenen, udført af Frøken M. Abel under Tilsyn af H. Schetelig. S. 608 meddeles Autotypier af Indskriften efter Fotografier; paa det ene af disse er Runerne optrukne af Schetelig. Samtlige Tegninger har været offentliggjorte i Bergens Museums Aarbok 1911 Nr. 11.

I Slutningen af Marts 1910 modtog Bergens Museums Oldsagsamling som Svar paa et Cirkulære angaaende Bygdeborge tillige Meddelelse fra Hr. Johannes S. Huglen om, at der i hans Tun paa Nordhuglen, Brugs-Nr. 1 af Matr. Gaards-Nr. 3 i Stord Sogn (Præstegjæld) og Herred, Søndhordland, laa en Sten med Indskrift paa den ene Side. Da der mulig forelaa Melding om en Runesten, reiste Kandidat Eyvind de Lange derned den 5 April for nærmere at undersøge Sagen. Af hans Indberetning til Museet fremgik, at der forelaa en Indskrift med de ældre Runer.

Nordhuglen, hvor Runestenen fandtes, er den nordligste Del af den lille Ø Huglen. Fra den Vik, som fra Vest skjærer ind til Gaarden Nordhuglen, hæver Landskabet sig svagt opover, og paa Toppen af Bakkedraget ligger Johannes S.

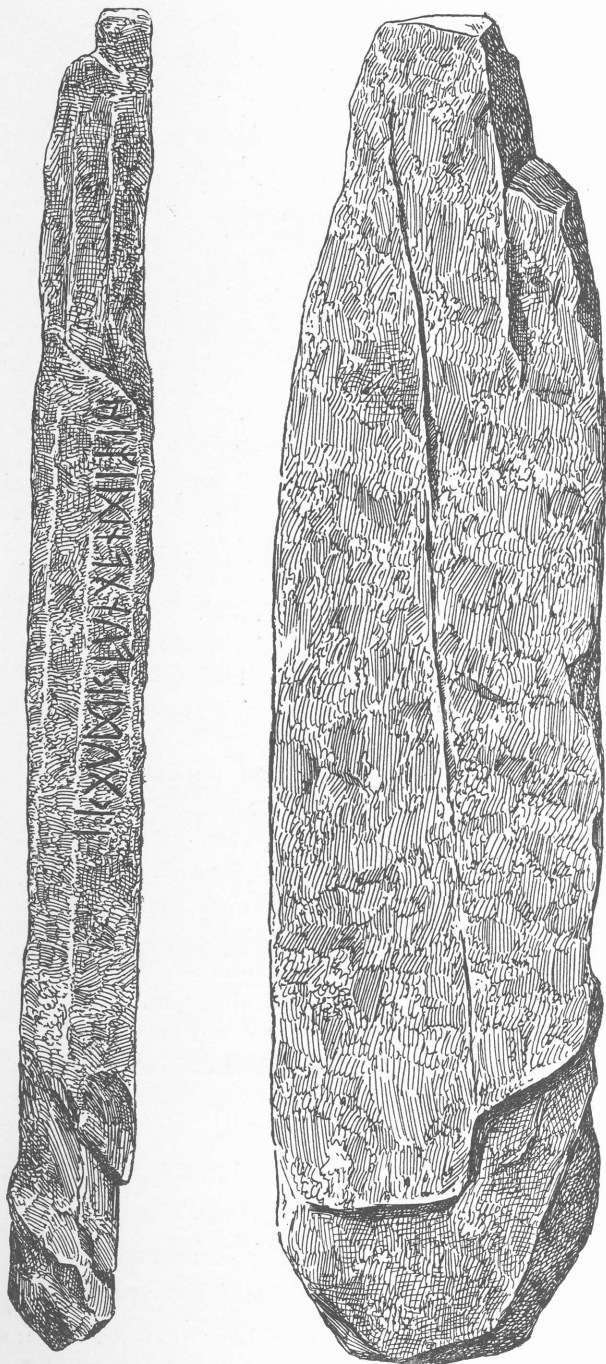
Huglens Vaaningshus. Ved denne Vik, som kaldes »Huglavikjo«, var det Stenen fandtes, indlagt i en Brygge nede ved Søen. Indtil 1905 havde den ligget øverst i Bryggekanten og været brugt til at skjære op Fisk paa; men i det nævnte Aar havde Gaardens Eier flyttet den hjem til sit Tun, hvor E. de Lange fandt den liggende mellem Vaaningshuset og Vedskjulet. I 1910 indlemmedes den i Bergens Museum (Nr. 6439).

Stenen er 2,82 Meter lang, indtil 70 Cm. bred og 24 Cm. tyk. Den er bredest paa Midten og smalere mod Enderne. Den har uden Tvivl været en Bautasten, som oprindelig har været reist lige ved Søen, ligesom dens nærmeste Nabo, Runestenen fra Eidsvaag i Aasene Herred, Nordhordland (Nr. 41).

Den ene af Stenens Smalsider er flad, som om den kunde være tilhuggen, og langs Midten af denne Flade løber en noget ophøiet Linje, som sandsynlig er opstaaet ved Forvitring. Paa denne Sideflade er langs Midtlinjen indhugget en Indskriftlinje, som nu bestaar af 18 (neppe 19) Runer, men tidligere kan have været længere, da Indskriften nu ender med en ufuldstændig bevaret Rune.

Professor Carl Fred. Kolde-rup har vist Sagen den Interesse ikke blot at udtale sig om Rune-

stenens Stenart, men han har ogsaa underkastet Bruddet ved Indskriftens Slutning en indgaaende Undersøgelse. Han havde Stenen for sig i to Dage under forskellige Lysforhold, og hans Afgjørelse med Hensyn til det manglende Stykkes Størrelse maa tillægges ganske bestemmende Vægt. Hans Udtalelser meddeles her i sin Helhed:

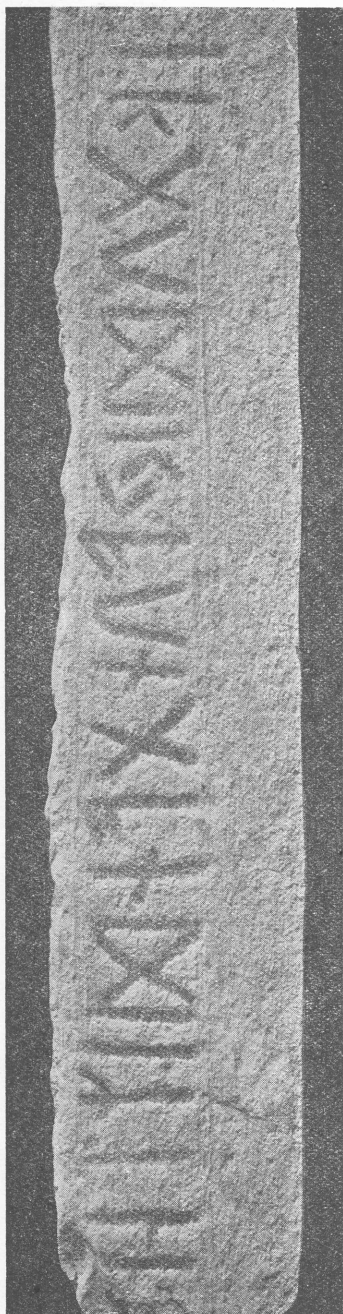
»Runestenen fra Nordhuglen bestaar av en normalkornig, haard og fast oiegneisagtig bergart, der viser en tydelig skifriighet. Langs skifriighetsflaterne lar stenen sig spalte, desuten er den gjennemsat av et par uregelmæssige grove spalter, der danner en stor vinkel med skifriighetsretningen. Stenen gir indtryk av paa naturlig vis at være spaltet ut av fjeldet, og efterat den er løsnet fra fjeldet, synes den ikke at ha været transportert lang vei av is eller rindende vand. Bergarter av lignende beskaffenhet findes ogsaa i omegnen, og man kan vel gaa ut fra, at de som i sin tid reiste stenen, har fundet materialet i nærheten. At de heller ikke har hat stort arbeide med stenens tilhugning for at gi den en passende form, vil let sees ved litt nærmere betragtning. Der er nemlig kun to steder, hvor der er merker efter tilhugning. I en længde av ca. 1 meter er der paa den smalside, som ikke bærer indskriften, slaat nogen tunge slag for at gi blokken en nogenlunde jevnbred form, og paa den modsatte side er der nede ved basis likeledes hugget litt.

Netop der hvor arkæologerne har tænkt sig at slutten av indskriften skulde ha staat, viser stenen sig ved nøiere undersøkelse at besidde en sterkt utviklet spaltbarhet, som gaar nogenlunde parallel flaten med indskriften, og som skyldes en parallelanordning av de paa dette sted i rikelig mængde optrædende feldspat-individer. Der synes her at mangle et flatt stykke, ca. 20 cm. langt (regnet i fortsættelsen av runeindskriftens sidste bokstav), 11 cm. bredt og 0,5 cm. tykt¹). Betragter man stenen under gunstige lysforhold, saaledes som jeg har hat anledning til, er det ogsaa iøinefaldende, at netop der hvor stykket maa være faldt ut, er stenens overflate friskere end baade der hvor indskriften staar og længere oppe. Jeg mener derfor, at man med en til vishet grænsende sandsynlighet maa kunne gaa ut fra, at der efter at indskriften var indhugget er spaltet løs et stykke av dimensioner som de ovenfor nævnte.«

Hugl-Stenens Indskrift, som gaar fra høire mod venstre (da Stenen var reist, nedenfra opad), bestaar nu af 18 (neppe 19) regelmæssig og dybt indhugne Runer (8—10 Cm. høie), hvoraf ialfald de 16 første kan bestemmes med fuld Sikkerhed; dog er Kvistene paa R. 1, R. 8 og R. 12 delvis noget utydelige, da de ligger parallelt med Skiferlagenes Retning.

Professor Haakon Schetelig har velvillig tilstillet mig en af ham udført Tegning af Indskriften, ledsaget af en udførlig Beskrivelse af de enkelte Runer. Paa denne Beskrivelse, sammenholdt med en Gibsafstøbning, som Professor Schetelig har oversendt Universitetets Oldsagsamling, grunder sig den følgende Redegjørelse for Runernes Former. Ved Gjengivelsen af Runerne vender jeg af praktiske Grunde disse om og skriver altsaa † for Indskriftens (mod venstre vendt) † o. s. v.

¹) [Til Sammenligning skal anføres, at den bevarede Indskrifts Længde er 83 Cm.]

Foran R. 1 er en Fordybning, som paa Aftrykket let kunde tages for en lidt ujævn Stav. Paa Stenen selv gjør den bestemt Indtryk af bare at være en naturlig Grop.

R. 1. Der sees meget tydelig to Stave og meget sandsynlig Spor af Forbindelse oventil. Mellem Toppene er der en Fordybning; men den tegner sig ikke saa distinkt som Stavene. Runen bør vistnok læses **M e**, »temmelig sikkert ikke **□**« (H. Schetelig).

R. 2 **< k**, betydelig mindre end de andre Runer. Begge Grene er sikre, men lidt utydelige netop i Vinkelen. Runen staar meget nær R. 1, men er dog tydelig adskilt fra denne.

R. 3 **X g**, tydelig og sikker.

R. 4 **Λ u**. Begge Stave har omtrent samme Hældning, og Vinkelen mellem dem er noksaa spids. R. 4 ligner saaledes meget den Rune, som staar ovenover Indskriftlinjen paa Tørvik-Stenen A (S. 281). Jfr. R. 9.

R. 5—6 **∅ | di**.

R. 7 **Ϸ n**¹⁾, ubetydelig mindre end de andre Runer. Den øverste Vinkel er tydelig, den nederste lidt utydelig i den nedre Halvpart; men i det hele maa Runen ansees for sikker.

R. 8 kan læses **ƒ a**. Øvre Kvist er sikker, nedre Kvist kun mulig. Sproglige Grunde taler imod at læse Runen som **† l**.

R. 9 **Λ u**. Heller ikke denne Rune har nogen lodret Stav (jfr. R. 4).

R. 10 **† n**. »Kvisten er ikke svært iøinefaldende, men efter mit skjøn fuldt sikker« (H. S.).

R. 11 **X g**, tydelig og sikker.

R. 12 kan læses **ƒ a**; begge Kviste er da temmelig utydelige, men mulige. »Der kunde dog ogsaa uten betænkelighed læses **l i**, uten kvister« (H. S.), eller **† l**. Sproglige Hensyn maa afgjøre, hvad der her er det rette.

R. 13 **† n**. Om denne Rune gjælder det samme som ved R. 10.

R. 14—15 **∅ | di**.

Rune 16 **Υ R**. Høire Kvist er tydelig, venstre svagere, men synes dog sikker.

R. 17. Den nedre Del af Staven er tydelig; men hele det øverste Parti er særlig stærkt forvitret. Det er umuligt at afgjøre, om Staven har havt Kvist eller Kviste oventil. Man har her Valget mellem Læsningerne **l i**, **† l** eller **† t**. Udelukket er **ƒ a**, **P w** og **Υ R**.

R. 18. Her følger den nedre Del af to Stave, som staar tættere sammen end de andre, og der er ogsaa Mulighed for, at der er en Forbindelseslinje mellem dem, saaledes som antydtes paa Tegningen. Begge Stave mangler tydelig noget oventil, og man tør deraf slutte, at der her er spaltet et Stykke af Stenen, efterat Indskriften var huggen. Dette fremgaar ogsaa af Professor Kolderups ovenfor meddelte Undersøgelse af Bruddet.

Da de to tæt sammenstillede Stave sidst i Indskriften synes at udgjøre én Rune, kan her oprindeligt have staaet **H h** eller **M e**²⁾ eller **M m**, neppe **∅ d**, da

¹⁾ Om Transskriptionen af denne Rune se mere i det følgende.

²⁾ Afstanden mellem Stavene er omtrent den samme som ved Rune 1 e.

Norges Indskrifter med de ældre Runer.

Dette **ek** er Pronomenet oldn. *ek* »jeg«, hvorefter i alle de nævnte Indskrifter følger et Mandsnavn¹⁾. Se S. 7 ff.

Efter R. 1—2 **ek** »jeg« bør man derfor ogsaa i Hugl-Indskriften søge et Mandsnavn i Nominativ. Nu kan urnordiske Mandsnavne i Nominativ kun ende paa **-r** eller **-a**. Det bliver da nødvendigt at afdele som andet Ord R. 3—8 **gudiṛa**, hvor altsaa R. 8 af sproglige Grunde viser sig at være **a** (ikke **l**). Det passer godt, at Ordadskillelsen falder mellem de to Vokaler R. 8 **a** og R. 9 **u**. Derved fremkommer et Mandsnavn, som ender paa **-iṛa** (Stamme *-ingan-*), der ogsaa ellers kjendes fra urnordiske Navne (**rauniṛa** Stabu, S. 416 f.).

Almindeligere end disse Dannelser paa *-ingan-* er Personbetegnelser, afledede af Navne (Personnavne og Stedsnavne) ved Suffikset *-inga-* (f. eks. **holtingar** paa Guldhornet, **iupingar** Reistad). Dette sidste Suffiks har vid Udbredelse i de gammelgermanske Sprog som Middel til at danne Betegnelser for en Persons Afstamning eller Herkomst.

gudiṛa (Stamme **Gudingan-*) vilde i oldnorsk Form have lydt **Gydingi*, Gen. **Gyding(j)a*. Et saadant Mandsnavn kjendes ikke ellers i Nordisk. Derimod har den stærkt bøiede Navneform **Gudingar* efterladt sig flere Spor i nordiske Stedsnavne. Genetiv heraf foreligger i det gotlandske Gaardnavn *Gudings* (egentlig »Gudings Gaard«) i Älfva og Eke Sogne, samt som første Led i (*i*) *Gudhingæstathom*, *Gudingstathom*, Sv. Dipl. N. S. III 597. 609, 1420, nu Gustad i Östergötland. Videre synes Genetiv Flertal af den omlydte Form **Gydingr* at forudsættes af det gamle danske Landskabsnavn *Gydhingæ hæradh* (skrevet *Gytinge h.* Script. rer. Dan. I 174, 1074, *Gythyngæ h.* smst. III 545, Lib. dat. Lund., *Gyding h.* Dipl. Sv. III 321, 1317, *Gythingæ h.* smst. 600, 1323), nu Göinge i Skaane²⁾. Dette har direkte tilsvarende i gammeltyske Stedsnavne (*Gudingon*, *Gutingan*, nht. Göttingen, o. s. v.)³⁾. Se E. Hellquist, Om de svenska ortnamnen på *-inge*, *-unge* och *-unga* S. 41⁴⁾.

- 1) **ek**, fulgt af et Mandsnavn, forekommer ogsaa inde i en Indskrift: **ek erilar** Varnum (eller Järsberg), Vermland. Sideformen **ik** med et Mandsnavn efter har man paa Reistad-Stenen (**ik wakrar unnam wraita** »jeg W. foretog Indridsningen«) og paa Aasum-Brakteaten (Skaane, Stephens Nr. 96 (... **ik akar** ...)). Jfr. ogsaa Tillæg til By-Indskriften i det følgende.
- 2) Falkman, Ortnamnen i Skåne S. 130 f. — Ved Tilnavnet *Gything* (»Astrado dicto G.« Dipl. Sv. IV 693, Skaane) betegnes sandsynlig en Mand fra Göinge (se M. F. Lundgren, Om fornsvenska personnamn paa *-ing* och *-ung*, Stockholm 1886, S. 10).
- 3) Förstemann, Altdeutsches Namenbuch II S. 671 f.; Jellinghaus, Westfälische Ortsnamen S. 80.
- 4) Göteborgs högskolas årsskrift 1905 I. — Anderledes opfattes det skaanske Landskabsnavn af Hjalmar Lindroth (Fornvännen 1911 S. 183 f.), som gaar ud fra et andet gammelt Navn paa Herredet: *Gothesbo* (1085), *Guthæsbøæreth* (Valdemars Jordebog og fl. St.). »Detta bör efter kända analogier fattas som *Gudhisboa* (Gudhis-boarnas) *häräd*. Nästa steg blir insikten att namnet på hemorten kunnat vara *Gudhis* (häräd), liksom vi på Jylland finna dels *Hwet* (Vald. jordeb.), dels senare *Hwetbo* som namn på samma häräd. Och i detta *Gudhis* skulle jag vilja förmoda gen. af det väl styrkta mansnamnet *Gudhir*, uppkommet ur *Gudvēr*, på runstenar *kupuir*. Möjlighet att så tolka häradsnamnet ge oss åtskilliga andra svenska häradsnamn: *Lysings*, *Grums*, *Sevede* o. s. v. (se Noreen *Ortn. i Sv., Grundlinjer till föreläs.*, s. 7); troligen hör också *Faxe* häräd på Sjælland dit. Denna *Gudhver* har möjligen varit en inflytelserik höfding eller »ståthållare«. Har nu häradet hetat *Gudhis*, blir det troligare, att *Gydhingarna* närmast uppkallats efter bygden (liksom *Hälsingar* utaf *Halsen*) än direkt efter personnamnet. *Gydhingia* (= *Gydhingarnas*) häräd har så blifvit *Gydhingæ hd.* Andre Muligheder ligger dog ligesaa nær: Jeg vilde uden Betænkelighed vove at antage, at et Navn **Gudingō* (d. e. *Guding'ernes Herred*) var blevet delvis ombytt med **Gudhis h.*, benævnt efter en Hövding *Gudhir* af *Guding'ernes*

Suffikset *-ingan-* opfatter Bugge¹⁾ som en Udvidelse af *-inga-*, idet han i Anledning af **prawiṇan** (Gen.) Tanum bemærker: »Lignende Udvidelse ved Navne har vi i oldnorsk Gen. *Suttunga* ved Siden af *Suttungs*, *Haddingja* ved Siden af *Haddings*; saaledes har ogsaa oldn. oftere Appellativer paa *ingi* (Stamme *ingjan*), f. Eks. *armingi*, hvor andre germanske Sprog har *ing* (Stamme *inga*), f. Eks. oldeng. *earming*«. I lignende Retning udtaler han sig (i dette Værk S. 179) om Kvinde-navnet **igiṇon** (Gen.) Stenstad (Stamme **Igingōn-*), som han forklarer som en Afledning af et Patronymikon **Igingar* »Iga's Ætling«.

Det er dog paafaldende, at de andre gammelgermanske Sprog ikke kjender denne Maade at danne Personbetegnelser paa²⁾. Endnu mere paafaldende er det, at det oldnorske Sprog, som har en Række Hankjønsord paa *-ingi* (Gen. *-ingja*) ved Siden af Afledninger paa *-ingr* (*fæðingi* = *fæðingr*, *kosningi* = *kosningr*, o. s. v., jfr. *ættingi* = *áttungr*), dog saagodtsom fuldstændig mangler Folkenavne, dannede ved Endelsen *-ingi*; jeg kjender kun Benævnelser paa fremmede Folkeslag som *væringjar*, *skrælingjar* og *flæmingi*, samt det enestaaende *Vaningi* (almindelig forstået om »en som er af Vanernes Æt«³⁾), medens det virkelig produktive Suffiks her kun er *-ingr* (*breiðfirðingr*, *hjáttlendingr* o. s. v.)⁴⁾. Dette viser, at **gudiṇa** og **prawiṇan** ikke maa stilles direkte i Klasse med *armingi* og lignende Dannelser, om hvilke Bugge senere⁵⁾ har paavist, at de for en ikke ringe Del er Sammensætninger med *-gengi*. Heller ikke maa de sammenstilles med de af Bugge anførte Genetivformer *Suttunga* ved Siden af *Suttungs*, *Haddingja* ved Siden af *Haddings*; thi her optræder »svage« Bøiningsformer kun i denne ene Kasus, hvilket synes at vise, at man ved disse Ord maa gribe til en særegen Forklaring⁶⁾.

Æt. Tænkeligt var det vel ogsaa, at **Gudhis-* kunde forudsætte et oprindeligt Patronymikon af Typen **hroðer**, «Søn af **hroðar**» (By), hvis Oprindelse Bugge drøfter i det foregaaende S. 98 f., 529. I ethvert Tilfælde tør man ikke uden afgørende Grunde skille det skaanske Landskabs navn *Gyðhinge hæradh* fra det tyske *Göttingen* (og videre fra det urnordiske **gudiṇa**) og erklære Overensstemmelsen mellem dem for »tillfällig eller åtminstone blott skenbar« (Lindroth).

1) Tidsskr. f. Philologi og Pædagogik VII S. 249.

2) Angelsaksiske Patronymika som *Béowulf Scyldinga* (jfr. *Éodric wæs Amulinga*) indeholder vistnok Gen. pl. af Stammer paa *-inga-* og ikke Nom. sg. af Stammer paa *-ingan-*; jfr. Kluge, Stambildungslehre § 27.

3) Anderledes Noreen, Uppsalastudier S. 207, som i Gudebetegnelsen *Vaningi* ser det Ord for »Galt«, *vaningi* m., som er overleveret i Sn. Edda's *Þulur* (I 591, II 484. 568. 627). Til Noreen slutter Hj. Falk sig (Waffenkunde S. 159).

4) Om gl.svenske patronymiske Stammer paa *-ingjan-* (Hellquist S. 229) se et følgende Afsnit.

5) Arkiv f. nord. filol. II S. 222 ff.

6) Dette gjør ogsaa Bugge, naar han i en Anmærkning til det anførte Sted (Tidsskr. for Philol. VII S. 249 Anm. 1) ytrer: »Ved *Suttunga*, *Haddingja* ligesom ved *Surta*, *Míma* synes Nominativ ikke at være bleven dannet af den ved *n* udvidede Stamme, og Forholdet bliver da væsentlig det samme som ved det lat. *sanguis*, *sanguinis*, *sanguinem*, gr. *αἷς*, *αἶμα*, *αἷμα*«. Saa langt tilbage i Tiden behøver man dog neppe at gaa for at finde Forklaringen paa Gen. *Suttunga* o. s. v. *Suttunga* synes at være en poetisk Form, dannet efter rhythmiske Hensyn (jfr. *Suttunga mjøðr* Sn. Edda I 218. 19. 23. 220. 13. 222. 21, men *bróðir Suttungs* 220. 8), mulig ved delvis Indvirkning fra »elliptiske« Flertalsord (jfr. lat. *Veneres* = *Venus et Cupido*, isl. *húsbændr*, Flt. af *húsbóndi*, »den sædvanlige Betegnelse for 'Husbond og Madmoder', hvilket sikkert er en ældgammel Sprogbrug«, Björn M. Ólsen, Om Gunnlaugs saga ormstungu [D. Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Skrifter, 7. R. Hist. og filos. Afd. II, 1] S. 4 f. Anm. 5), idet *synir Suttunga* (Skirnismál 34, derimod *i Suttungs sohum* Hávamál 104, *Suttungs synir* Alvissmál 34), opfattet som »Suttungs og de andre Jotners Sønner«, kan sammenlignes med *ása synir*. *Haddingja* kan egentlig være Gen. Flertal (jfr. *tveir Haddingjar*). *Surta* (= *Surts*, *Surtar*) kan være lyðret opstaaet af Gen.

Det synes mig derfor ikke rimeligt at opfatte **gudiņa** o. s. v. som direkte Afledninger af eller Sideformer til et Mandsnavn **Gudīngar* o. s. v. Jeg tænker mig, at Personbetegnelser paa *-ingan-* (**gudiņa**, **rauniņa** o. fl.) er fremkomne paa følgende Maade.

Af Navne, sammensatte med **goða-* o. s. v., dannede man ved Suffikset *-ingar* Betegnelser for Afstamning: **Gudīngar*, Søn (Ætling) af en Mand, hvis Navn begyndte med **Goða-*, o. s. v. Den hele Slægt kunde efter Stamfaderen betegnes som »Gudingerne« (jfr. *Gyðinga* [*herað*] i Skaane, sandsynlig oprindelig med Betydningen »Gudingerne [Herred]«), ligesom *Mæringar*, Gen. pl. *marika* paa Rök-Stenen, angelsaks. *Mæringa* Gen. pl., er Navn paa Theodorik's Æt, hvori Navne, sammensatte med got. *-mērs* (Theodomir, med Sønnerne Walamir, Widimir [og Theodorik]), var sædvanlige¹⁾. Et enkelt Medlem af »Gudingerne« Æt kunde benævnes ved en Sammensætning, hvis første Led var Gen. pl. af Slægtsnavnet og hvis andet Led var vedkommende Persons Navn (oldn. **Gyðinga-Geirr*, **Gyðinga-Grímr*, o. s. v.). En saadan Personbetegnelse er *r(h)afnuka: tufi*, d. e. (*H)rafnunga-Tófi*, Tove af Ravnungernes Æt, paa tre Runestene fra Ribe Amt, Jylland (10de Aarh.)²⁾, sandsynlig ogsaa **taliņo gisa**, d. e. Gisa af Talingernes Æt, paa Vimose-Høvlen, efter Axel Olrik's (privat meddelte) Forklaring, som ogsaa uafhængig er fremsat af Th. von Grienberger³⁾. Til Sammensætninger med **Gudīngō-* (Gen. pl.) tænker jeg mig saa at **gudiņa** er dannet som etslags Kortnavn, der egentlig betegnede Navnets Bærer som tilhørende Gudingerne Æt. Suffikset *-ingan-* i Personnavne bliver saaledes efter sin Oprindelse ikke ret og slet en Sideform til *-inga-*, om det end maa indrømmes, at det maaske for Sprogbevidstheden tildels kan være faldt sammen med dette.

Efter denne Opfatning af urnordiske Navne paa *-iņa*⁴⁾ falder det naturligt, at saadanne Dannelser tilhører de tidligste Afsnit i de nordiske Sprogs Historie, da Personbetegnelser som (*H)rafnunga-Tófi* var i Brug, og man forstaar tillige, at de kun findes paa nordisk Omraade, hvor man havde (uægte) Sammensætninger som det nævnte (*H)rafnunga-Tófi*, mens der udenfor Norden — ialfald som Regel — anvendtes Efterstilling af Genetiven (angelsaks. *Béowulf Scyldinga* og lign.).

Mandsnavnet **gudiņa** i Hugl-Indskriften tør altsaa antages oprindelig at have betegnet »en af Gudingerne« (en af dem, som med en fuldstændig Benævnelse

Surtar ved Dissimilation; jfr. t. Eks. de med Elvenavne i Gen. sg. fem. sammensatte Landskabsnavne *Orkadab*, *Veradab*, *Stjóradab* (derimod *Gaulardab*), Norske Gaardnavne XIV S. 125. *Míma*, Sideform til *Mímis* (ogsaa *Míms*) er ikke direkte at sammenstille med de her omhandlede Genetivformer paa *-inga-*, *-unga-*.

1) Jfr. S. Bugge. Der Runenstein von Rök, Stockholm 1910, S. 53 f.

2) Wimmer, De danske runemindesmærker II S. 33 ff. — Jfr. **Ræfningr*, skrevet *rifnikr*, som Mandsnavn paa Hårened-Stenen, Vestergötland (Runverser Nr. 114).

3) Zeitschrift für deutsche Philologie XXXIX S. 69. — Olrik har videre (privat) gjort opmærksom paa *Telling*, 1) Gaardnavn i Hjern Sogn og Herred, Ringkjøbing Amt (Trap, Danmark³ V S. 520), 2) Landsby i Lerup S., Øster-Han Hd., Hjørring Amt (smst. IV S. 166), samt Gaardnavnet *Tallerup* i Tommerup S., Odense Hd. og Amt (smst. III S. 417), som forudsætter et Mandsnavn **Tali*.

4) Denne Opfatning har jeg udviklet i Bergens Museums Aarbok 1911 (se »Literatur« ovenfor S. 605). Derimod benægter Th. von Grienberger, at der har eksisteret urnordiske Patronymika paa *-ingan-*; se sidste Afsnit af denne Indskrifts Behandling.

kaldtes **Guðingō-Gairar* eller lignende, for her at tage et vilkaarlig valgt Navn). I ethvert Fald synes *gudiņa* at forudsætte et Mandsnavn, sammensat med **Godā*- (oldn. *Godǫ*), som har været Navn paa Ættens Stamfader. Det vilde stemme vel med gammelgermansk Navneskik, om dette Navneled **Godā*- havde karakteriseret Gudingerne Æt, ligesom f. Eks. flere af de tidligere nævnte *Mæringar* havde Navne sammensatte med *-mēri-* (oldn. *mærr* »berømt«¹⁾).

Af Navnet *gudiņa* alene ligger det saaledes nær at slutte, at der i den ældre Jernalder har eksisteret en søndhordlandsk Æt **Guðingōr*, Gudingerne, i hvilken Navne, som begyndte med **Godā*-, var almindelig brugte. Denne Formodning vilde kunne støttes, om det viste sig, at Navne paa *Godǫ*, *Guð*- ogsaa i historisk Tid var særlig almindelige enten i Søndhordland i det hele eller, endnu bedre, netop paa den lille Ø Huglen²⁾, hvor Runestenen er funden, og dens aller-nærmeste Omgivelser. Dette sidste er mærkelig nok virkelig Tilfældet.

Allerede i det ældste Diplom, hvori Huglen omtales, optræder en *Gudleikr i Huggul* (Dipl. Norv. I S. 126, 1314). Herpaa tør man dog ikke lægge synderlig Vægt, saa meget mere som der i de tre andre middelalderske Diplomer, som nævner Personer hjemmehørende paa denne Ø, ikke forekommer andre Eksempler paa Navne, sammensatte med *Guð*-³⁾. Gaar man derimod til Mandtalslisten over Søndhordland fra 1519, finder man der blandt de 9 navngivne Bønder paa Huglen én, som heder *Gudelek* (jfr. *Gudleikr* i Diplomet fra 1314), og én af Navnet *Gulbrand* (d. e. *Guðbrandr*)⁴⁾. Fra det foregaaende Aar omtales i et Udgiftsregnskab for Bergens Kongsgaard tilfældig 5 Bønder paa Huglen (NRJ. I S. 173 ff.); én af disse heder *Gwdbiørn*. Ellers udgjør i Hordeland Navne paa *Guð*- mellem 2 og 3 % af det hele Navneforraad⁵⁾; men her paa Huglen er Procenttallet i 1519 (og 1518) godt og vel 20 %. Dertil kommer, at Navnene *Gudleikr* og *Guðbrandr* ogsaa kjendes fra Laukhammer, nærmeste Gaard paa den lille Nabø Skorpen. Denne repræsenteres i 1519 af 4 Mandsnavne, hvoraf ét er *Gwdeligh* (NRJ. II S. 517), og i 1518 nævnes to Bønder fra Skorpen, hvoraf den ene heder *Gwlbrand* (NRJ. I S. 173 f.)⁶⁾. Forholdet er altsaa ved Begyndelsen af 16de Aarh. det, at omtrent en

¹⁾ Jfr. om denne »Navnevariation« G. Storm, Arkiv f. nord. filologi IX S. 199 ff., særlig S. 205 ff.; A. Olrik, Danmarks Heltedigtning I S. 22 ff.

²⁾ Denne Ø har for Tiden kun 7 matrikulerede Gaarde.

³⁾ DN. X 27, 1327 (*Oghmundr i Huggul*); DN. X 158 f., 1452 (*Halstein Arnesson, Haluarder Gawtsson ok Þorkel Þoresson beskedeliga dandemen j . . . Hugler*); DN. XVIII 66, 1453 (*Nicolas Ragvaldsen og Bard Dagsen . . . paa Hoganæs udi Huglarøen*). — Et fjerde Diplom (DN. X 159 f., 1452) nævner vistnok *hustru Gyrid Þorbergæ dotter* som Eier af Store Brandvik paa Huglen, hvilken Gaard hun sees at have arvet efter sin Moder og dennes Forældre; men hun boede ikke paa Øen, og hun er vistnok, som Lind (Norsk-isl. dopnamn Sp. 433. 15) formoder, identisk med den *iv(m)frw Gyridhe Þorberghs dotter*, hvis Fædrenavn omtales i et Diplom, udstedt paa Andenes (DN. XII 106, 1403). Paa Store Brandvik havde ifølge Diplomet tidligere boet (uden at være Gaardens Eiere) *Erik Erikson »sworen lagretto man j Fylberga [Fjølbyrju] skipredo«* og hans Moder *Gertrud Ereks dotter*.

⁴⁾ Norske Regnskaber og Jordebøger (»NRJ.«) II S. 528.

⁵⁾ I Mandtalslisterne fra 1519 nævnes fra Søndhordland 882 Personer, hvoraf 25 (deraf 2 paa Huglen og 1 paa den lille Nabø Skorpen) har saadanne Navne. I Nordhordland er de tilsvarende Tal i de samme Lister 1020 og 27.

⁶⁾ Fra Middelalderen kjendes kun 3 Personnavne fra Skorpen: *Ingibjörg Rólfsdóttir* DN. X 25 ff., 1327, og *Greipr* DN. X 27 f., 1327.

Ottendepart (3) af samtlige søndhordlandske Personnavne, sammensatte med *Gud*, (25) falder paa de to Smaaøer Huglen og Skorpen, som i 1519 har 13 af Søndhordlands 882 Bønder og som nu har 12 af dette Landskabs 1421 matrikulerede Gaarde. Dette vil neppe nogen anse for en Tilfældighed. Navnene i Mandtalslisterne fra 1519 tyder bestemt paa, at Personnavne paa *Gud* var uden Sammenligning langt hyppigere paa Huglen (og Skorpen) end i nogen anden Egn i Hordeland af tilsvarende Udstrækning¹⁾. Jeg tager derfor ikke i Betænkning at erklære de mange Personer med Navne paa *Gud*, hjemme hørende paa Huglen (og Skorpen), for yngre Slægtninger af Gudinge-Ættens Repræsentant paa Hugi-Stenen *gudiŋa*. Deraf følger videre, at Gudinga sandsynlig har havt hjemme paa Huglen eller i den nærmeste Omegn, en Slutning, som senere mulig vil komme os til Nytte, naar vi skal søge at udfylde det ufuldstændig bevarede Ord sidst i Indskriften.

Som tredje Ord i Indskriften maa udskilles R. 9—16 *ungandiŋ*²⁾, som efter sin Endelse kan være Nominativ Ental Hankjøn, Apposition til *ek gudiŋa*; jfr. Valsfjord-Indskriften *ek hagustaldiŋ þewar godagas* »jeg Hagustald, Godag's Mand (eller Tjener)«.

ungandiŋ kan efter Sprogformen og Indskriftens Bygning enten være en Afledning af Navnet paa Gudinga's Fader (jfr. paa Istaby-Stenen *hæruwulafiŋ hæruwulafiŋ* »Haduwulf Heruwulf's Søn«, dog paa den adskillig ældre By-Sten *hrorar hrorar* [med *-er*, ikke *-iŋ*] »Hror Hror's Søn«) eller et Tilnavn. At dette sidste maa være Tilfældet, viser en nærmere Betragtning af Ordets Dannelselse.

Da Lydforbindelsen *ng* (gutturalt *ŋ*, fulgt af *g*) i *gudiŋa* paa sædvanlig Maade er udtrykt ved en egen Rune, kan *ungandiŋ* ikke være ment som Gjengivelse af **ungandiŋ*, ligesom *iubingar* paa Reistad-Stenen sandsynlig er at forstaa som en afvigende Skrivemaade for **iubiŋar* (eller **iubiŋgar*). *ungandiŋ* maa følge lig være ment som Gjengivelse af *ungandiŋ* med dentalt *n* (ikke gutturalt *ŋ*) foran *g*. Heraf følger, at *ungandiŋ* maa være et sammensat Ord, hvis første Led er *un-*.

Dette *un-* kan kun forklares som den negtende Partikel, der i Oldnorsk lyder *ú-* eller *ó-*, i de andre gammelgermanske Sprog (Gotisk, Oldhøitysk, Oldsaksisk, Angelsaksisk) *un-*³⁾.

1) Man synes ogsaa at kunne iagttage, at Navne paa *Gud* jævnt aftager i Hyppighed, efter som man fjærner sig fra Huglen og Skorpen. Indenfor en Rayon af 10 Km. fra disse Øer forekommer saadanne Navne i Mandtalslisterne fra 1519 paa følgende 4 Steder: Sunde i Husnes Sogn, Kvinnherred (*Gwtorm* NRJ. II S. 516); Vaage i Onareim Sogn, Tysnes (*Gulbrand* smst.); Sæbo paa Halsnø, Eid Sogn, Fjelberg (*Gulbrand* NRJ. II S. 520); Nordhus paa Fjelbergøen, Fjelberg (*Gwtorm* smst.). Derimod inden det betydelig større Omraade mellem denne Rayon og 20 Km.'s Rayon ligeledes paa 4 Steder: Haavik, Ølve Sogn, Kvinnherred (*Gudleek* NRJ. II S. 514); Amland (*Gudlek* smst. 517), Landrøien (*Gudrun* smst. 517) og Aase (*Gwtorm* smst. 518) i Opdal Sogn, Tysnes.

2) Saaledes har ogsaa H. Schetelig (Year Book of the Viking Club III, 1911, S. 40) i en Notits om Runefundet paa Huglen afdelt Indskriftens tre første Ord.

3) I en Sættning **und-gandiŋ* (jfr. *unnam* Reistad, = **und-nam*) kan jeg ikke finde nogen brugbar Mening.

Andet Led **-gandir** kan efter Formen enten være en *i*-Stamme (jfr **-gastir** paa Guldhornet) eller en *ia*-Stamme. I sidste Tilfælde har Endelsen langt *i* og svarer til gotisk *-eis*. I ethvert Fald er **-gandir** ingen Rodafledning eller primær Afledning, men synes at maatte være dannet ved Suffikset *-i-* (eller *-ia-*) af en Stamme **ganda-*. En saadan foreligger i det velkjendte oldnorske Ord *gandr* m.

Gandr m. brugtes i det gamle Sprog om etslags Trolddomsmiddel; men denne Anvendelse er ikke den oprindelige, saaledes som man ser af Ordets Betydning i norske og svenske Dialekter. Aasen anfører *gand* m. med Betydningen »en Pind, en tynd eller tilspidset Kjæp« (meddelt ham fra Jarlsberg); fra Helgeland opgiver han *gan(n)* »en Hvirvelteen (?), et Legetoi som ellers kaldes Snurrbasse, Snørekall el. Sorphøna«, og endelig meddeler han, at *gand* i Hallingdalen bruges »om en høi og mager Karl, en opløben Dreng«¹⁾. Fra svenske Dialekter kjender Rietz (S. 185 b) *gånder* m. »gren på ett trä« (Öland), *gangel*, *gångel* (for *-del*) m. »stor gren på trän«, *ekegangel* (Bleking). Dette synes at være Ordets oprindelige Betydning; men tidlig maa det være blevet anvendt om en Kjæp eller Stav, der brugtes som Trolddomsmiddel. I den norrøne Litteratur kjendes *gandr* kun i denne Anvendelse; men den oprindelige Betydning »Stav« kan sluttes af flere gamle Navne paa Fjorde og Søer, som aabenbart er dannede til *gandr* og har Hensyn til lige, stav lignende Løb²⁾.

Det er her ikke Stedet til en udtømmende Redegjørelse for Forekomsten og Anvendelsen af Ordet *gandr* (*gand-*) i den gamle Litteratur og de mange Sider af Overtro og Trolddom (*seiðr*), som har Berøringer med *gandr*. Jeg maa nøie mig med at henvise til Fritzner's grundige Udredning i (Norsk) Historisk Tidsskrift IV (1877) S. 164 ff., idet jeg af det her samlede Materiale kun fremdrager, hvad der kan være af Vigtighed for Forstaaelsen af **un-gandir** i Hugl-Indskriften.

Af de faa Steder i den gamle Litteratur, hvor *gandr* forekommer, synes Skildringen i Fóstbrœðra saga (Gislason's Udg., 1852) S. 96 særlig oplysende:

Tordis paa Langanes (i Grønland) bar sig ilde i Søvn, og man talte om at vække hende; men hendes Søn Bodvar sagde: »Lad min Moder nyde sin Drøm; for det kan hælde, at noget bæres hende fore, som hun vil vide« (*vera má, at það nakkvat beri fyri kerlingu, er hon vill vita*). Da hun omsider var vaagnet under heftig Stønnen (*hratt hon mæðiliga gndunni*), svarede hun paa Sønnens Spørgsmaal, om noget havde baarets hende fore: »Vide har jeg faret paa Gander inat, og jeg har nu faaet at vide de Ting, som jeg ikke vidste før« (*víða hefi ek gøndum rennt í nótt, ok em ek nú vís orðin þeira hluta, er ek víska ekki áðr*).

Jeg er her enig med Finnur Jónsson³⁾ i, at man maa opfatte Stedet saaledes, at Tordis selv har faret paa Gander, og at hun ikke, som Fritzner (S. 170) antager, har sendt ud Gander som etslags Aandevæsener (i Lighed med Lappernes

1) Desuden findes *gand* m. om etslags Fisk (= *gandarrota* »Berggylte«, Søndhordland). Ogsaa *gand* »Trolddom« kjendes fra norske Dialekter.

2) Se Fritzner, (Norsk) Hist. Tidsskr. IV S. 164 f.; O. Rygh, Norske Gaardnavne I S. 212, II S. 235, Norske Elvenavne S. 63 f., Norske Fjordnavne (i »Studier tilegnede C. R. Unger«) S. 38; A. Kjær, N. Gaardn. VI S. 111, 191; M. Olsen, smst. X S. 180 f.

3) Þrjár ritgjörðir, sendar og tileinkaðar Páli Melsteð (Kjøbenhavn 1892) S. 23.

*immundus spiritus, quem gandum*¹⁾ *vocitant* Hist. Norv. 85.8), der bragte hende Bæsked tilbage. Hun er med andre Ord en *hamhleypa* og kan skifte Ham ligesom Odin ifølge Ynglinga saga Kap. 7: *Óðinn skipti homum; lá þá búkrinn sem sofinn eða dauðr, en hann var þá fugl eða dýr, fiskr eða ormr, ok fór á einni svipstund á fjarlæg lǫnd, at sínum erendum eða annarra manna*. Hensigten med denne Art af Seid²⁾ var dels at udforske det ukjendte (saaledes som Tordis paa Langanes gjorde), dels at skade eller gavne. Længere nede i samme Kapitel siger nemlig Snorre: *en af því [at udøve Seid] mátti hann vita erlog manna ok úordna hluti, svá ok at gera monnum bana eða úhamingju eða vanheilindi, svá ok at taka frá monnum vit eða afl ok gefa oðrum*. Men, fortsætter Snorre, det var Mænd uværdigt at befatte sig med denslags lave Trolddom (*þessi fjǫlkyngi, er framit er, fylgir svá mikil ergi, at eigi þótti karlmonnum skammlaust við at fara*). Derfor kan ogsaa Loke i Lokasenna Str. 24 sige om Odin: »I en Troldkvindes³⁾ Skikkelse for du over Menneskene, og det mente jeg var en Umandigs Adfærd (*args aðal*)«, og i Njáls saga Kap. 126 betegnes en Mand, som rider gennem Luften paa en graa Hest med en luende Brand i Haanden og som neppe er nogen anden end Odin (Fritzner S. 176), ved det Ord *gandreid* (egtl. Stav-Ridt), som ellers bruges om Troldkjærringers Ridt til *trollaþings* (Fornald. sögur II 131; jfr. Fornm. sögur III 176).

Sandsynlig er *gandreidir*, ligesom *hamhleypur*, en sammenfattende Benævnelse paa alle de med overnaturlige Evner udstyrede kvindelige Væsener, som færdes ridende — vel paa *gandr* — ved Nattetide og som alle kaldes med Ord, sammensatte med *-riða*: *kveldriða* (Helg. Hj. 15, Eyrb. s. Kap. 16, Post. s. 914. *kveldriður eða hamhleypur*), *myrkriða* (Hárþ. 20), *túnriða* (Hávamál 155), *trollriða* (Norges gl. Love).

Med denne Bestemmelse af Betydningsindholdet af Ordet *gandr* maa vi foreløbig give os tilfreds, da det nu først gjælder om at belyse *ungandir* i Hugl-Indskriften fra Formens Side.

Det Adjektiv *-gandir*, som foreligger i *ungandir*, har efter sin Dannelse enten betydet »som har med Gand at gjøre« eller »som er udsat for eller kan rammes af Gand«. Den sidste, passiviske Betydning synes at fortjene Fortrinet; *ungandir* med Betydningen »som ikke kan rammes af Gand (Gandridt, gandridente kvindelige Væsener)« har fra det senere Sprog Paralleler i Dannelser som *úeldr* »som ikke har været udsat for Ild« (om *járnketill*), *úsekr* »uskyldig, fri for Ansvar eller Straf«.

Ligesom disse oprindelige *ia-* (*ja-*)Stammer er udgaaede fra en Nominativ paa *-ir*, kan man ogsaa for *ungandir* (oldn. **úgendr*) forudsætte en Form med kort *-i-*; denne Endelse har sikkert *-marir*, oldn. *mærr* »berømt«, paa Torsbjærg-Dopskoen, som er en gammel *i*-Stamme (got. *mērs*). Men man har ikke Midler til at afgjøre, om dette Sammenfald i Nominativ Ental Hankjøn af oprindelige *ia*-Stammer

1) Rettelse for Haandskriftets *gandiū* (ligesom 86.12); jfr. nedenfor *a gandis* 85.14, *gandus* 86.5. — I Anledning af den oprindelige Betydning af *gandr* maa mærkes Hist. Norv. 86.12: [*h*]ostico *gando in præacutus sudes transformato*.

2) At *gandr* var et slags *seiðr*, fremgaar af Didr. s. 304.1. Jfr. Vǫluspá Str. 22.

3) Haandskriftet har *vitca* (masc.), men Bugge's Konjektur *vitcu* (fem.) synes evident.

og *i*-Stammer allerede har fundet Sted i den tidlige urnordiske Periode, som Hugl-Indskriften aabenbart tilhører¹⁾. Det er saaledes ikke udelukket, at *ungandis* gjen-giver en Udtaleform *un-gandis* (jfr. gotiske Akjektiver som *wilpeis*, oldn. *villr*, *aupeis*, oldn. *auðr*), om denne Antagelse end maa synes at ligge fjærnere. I Substantiv-bøiningen, hvor saa meget paa dette Omraade er usikkert, kan man ikke finde trygge Holdepunkter for Spørgsmaalets Løsning²⁾.

Om Oprindelsen til oldn. *gandr* hersker der Uenighed blandt Etymologerne, idet nogle mener, at Ordet er en Sammensætning med Partiklen *ga-*, mens andre betragter *gandr* som en oprindelig germansk Stamme **ganda-*.

A. Kock³⁾ og E. Wadstein⁴⁾ har uafhængig af hinanden foreslaaet at opfatte *gandr* som **ga-wandar*, hvis sidste Led da skal være væsentlig identisk med oldn. *vondr* m. »Kjæp«. Herimod kan dog fra Betydningens Side gøres den Indvending, at **ga-wandar* vel ikke vilde betyde andet end »som har (er udstyret med) en *vondr* eller Stav«, ikke ret og slet »Stav«; jfr. got. *gaskōhs* »som har Sko paa«, *gaguds eiðœþýs* (egentlig: som har Gud i Hjertet). Dertil kommer nu ogsaa Indvendinger af formel Art. Paa Hugl-Indskriftens Tid kunde neppe **ga-wand-* være sammendraget til *gand-* (jfr. *frawaradar* Møjebro, med usammendraget *-awa-*). Desuden vilde det ikke være rimeligt at antage, at der til Grund for det afledede Adjektiv *-gandis* laa et sammensat Ord.

Den sidste af disse Indvendinger kan ogsaa gøres mod Bugge's Forslag⁵⁾, at *gandr* skal tænkes opstaaet af **ga-andar* »den med Aande eller Aand (oldn. *and*) begavede«. Forøvrigt synes mig Udgangspunktet for denne Forklaring uholdbar i real Henseende. *Gandr* betegner fra først af ikke »Aand«, men »Kjæp, Stav«, saaledes som Ordets Anvendelse i norske og svenske Dialekter viser (jfr. ogsaa S. 617 Anm. 1). Gaar man ud fra dette som Ordets oprindelige Betydning, frembyder der sig en fuldt tilfredsstillende etymologisk Forklaring, naar man blot betragter *gandr* som et usammensat Ord, hvilket nu Hugl-Indskriften synes at fastslaa.

En saadan Etymologi af *gandr* (germansk Stamme **ganda-*) er, saavidt vides, først fremsat af E. Hellquist⁶⁾, som sammenstiller *gandr* med oldindisk *hánmi* »slaar, jager«, gr. *ἔλνω* »slaar«, oldn. *gudr*, *gunnr* f. »Kamp«, o. s. v.; jfr. for Betydningsudviklingen gr. *κωτός* »Stang, Stage«, til *κέρτεω* »stikker«. Senere har E. Lidén⁷⁾ gjenfundet Ordet *gandr* i en lidet afvigende Form i oldirsk *geind* f. (af **gendi-*) »Kile«, gælisk *geinn* »a wedge, cuneus« og har fremdeles gjort opmærksom paa oldind. *ghana-* »Knüttel, Keule«, oldslav. *želo*, russ. *žalo* »Brod, Egg paa en

¹⁾ Om Indskriftens Tid vil blive talt særskilt i det følgende.

²⁾ De substantiviske *-(j)a*-Stammer er sidst behandlede af J. Janko i *Sborník filologický I* (Prag 1910) S. 235 ff. Jfr. Noreen, *Geschichte der nordischen Sprachen*³, 1913, (i Paul's Grundriss I) S. 163 § 191, 1. — Spørgsmaalet vanskeliggjøres derved, at det i flere urnordiske Indskrifter ansees for tvivlsomt, om der skal læses *-ljar* eller *-ljar*.

³⁾ Arkiv f. nord. filol. XI S. 344 f., XXVII S. 118.

⁴⁾ Indogerm. Forschungen V S. 30, Beiträge zur Gesch. d. deutschen Sprache XXII S. 115. Til Wadstein har Uhlenbeck (smst. S. 543) sluttet sig.

⁵⁾ Aarbøger f. nord. Oldkynd. 1895 S. 132. Tiltraadt af E. Mogk, *German. Mythologie*² (i Paul's Grundriss III) S. 403.

⁶⁾ Etymologische Bemerkungen (Redogørelse f. allm. lärov. i Gefle 1892—93) S. V. f.

⁷⁾ Bezzenger's Beiträge XXI S. 98 f.

Kniv eller Øks« (urslav. **gendlo-*, med væsentlig samme Suffiks som svensk *gangel*, *gångel* [for *-del*] »stor Gren«). Endelig har Patrubány¹⁾ fra Armenisk tilføiet *jin* »Stok« (hvortil ogsaa *jnjem* »dræber, tilintetgjør«²⁾).

I sidste Afsnit af denne Indskrifts Behandling skal jeg — i Anledning af Th. von Grienberger's og Axel Olrik's Forslag at opfatte *ungandir* som Mandsnavn — omtale endel gammeltyske Personnavne, som mulig indeholder Stammen **ganda-*, oldn. *gandr*. Her vil ogsaa det gamle danske Kongenavn *Ongendus* (ca. 700), som synes at være formelt identisk med *ungandir*, blive nærmere omtalt.

Sidst i Indskriften følger tre ufuldstændig bevarede Stave med høist usikre Spor af Kviste, da Stenens Overflade her er stærkt forvitret. Derefter har der efter Professor Kolderups Beregning været Rum til en Indridsning af ca. 20 Cm.'s Længde.

Som allerede nævnt, foreligger ved de tre Stave ved Indskriftens Slutning (her betegnede som R. 17—18, da de to sidste Stave synes at danne én Rune) en Række Muligheder: *ih*, *ie*, *im*, *lh*, *le*, *lm*, *th*, *te*, *tm*³⁾. Hvis der efter *ungandir* har fulgt magiske Runer, som har begyndt et nyt Afsnit, eller hvis R. 17 ff. indeholder stærkt forkortet skrevne Ord, har vi ingen Holdepunkter til Bestemmelse af Indskriftens Slutning. Efter de fuldstændig skrevne Ord med sproglig Mening *ek gudiņa ungangir* har man dog efter al Sandsynlighed at søge et (eller to) Ord, som ligeledes har været skrevet helt ud og syntaktisk har hørt sammen med det foregaaende. Men hvad for Ord dette har været, lader sig neppe sikkert bestemme.

I de øvrige, ganske talrige Indskrifter, som begynder med *ek*, fulgt af et Mandsnavn, finder man derefter skrevet enten et Verbum (»heder«, »skriver« [eller »skrev«], »foretog Indridsningen«, »udstyrede«⁴⁾), eller den hele Indskrift kan lyde »Jeg N. N.« med en tilføiet flerleddet Bestemmelse, saaledes som Tilfældet er med den nævnte Indskrift paa Bergvæggen i Valsfjorden (»Jeg Hagustald, Godag's Mand«). Da nu intet af de her anførte Verber (**haitan* »hede«, **faihan* »skrive«, **und-neman* »foretage«, **taujan* »udstyre«) kan søges i Hugl-Indskriften, og da jeg heller ikke fra germansk Sprog kjender noget andet Verbum, begyndende med *ih-*, *je-*, *le-* eller *te-*, som her kan give en passende Mening⁵⁾, synes det mig rimeligt, at ogsaa Indskriftens

1) Kuhn's Zeitschrift XXXVII S. 427 f.

2) Hellquist's og Lidén's Etymologi er tiltraadt af Falk og Torp i deres etymologiske Ordbøger; i den tyske Bearbejdelse af disses Ordbog findes udførlige Litteraturhenvisninger, som jeg har kunnet drage mig til Nytte.

3) Den Mulighed, at de to sidste Stave (»R. 18«) har udgjort to Runer, lader sig dog ikke ganske afvise.

4) Jfr. ovenfor S. 610 og de i det følgende anførte Indskrifter.

5) Dette maa saaledes siges at gjælde Udfyldninger som *le(hu)* »jeg overlader« = got. *leihsa*, *te(hu)* »jeg viser, forkynder« = got. *teiha* (i hvilke Former man forøvrigt skulde vente *i*, ikke *e*) og *te(hwo)* »jeg bestemmer, anordner, bringer tilveie« = oldhøitysk (*gi-zehô*). — En Udfyldning af *ih-* til den urnordiske Form for Verbet »indhug« (*ih-* da at læse *in-h-*, jfr. i det følgende) vilde være uden Sidestykke i nordiske Runeindskrifter, hvorfra kun kjendes det usammensatte *hiu* (jfr. S. 287). — Th. von Grienberger har gjættet paa, at R. 17—18 *ih-* er omstillet for *hi(o)*; jfr. herom nærmere i sidste Afsnit.

Slutning maa indeholde en Bestemmelse til **ek gudiņa**. Man kan i saa Fald vanskelig tænke paa et nyt Tilnavn, neppe heller paa et Patronymikon, da et saadant vel vilde have fulgt umiddelbart efter Navnet (jfr. Eksemplerne i det foregaaende S. 615). Jeg er derfor bleven staaende ved de to Muligheder, at R. 17—18 kan være Begyndelsesrunerne i en Angivelse af Gudinga's Stilling eller i en Stedsbetegnelse. Da jeg ikke kjender nogen Værdighedsbetegnelse, som kan passe til de bevarede Runetræk, har jeg fæstet mig ved den sidste af de nævnte Muligheder, at R. 17 ff. indeholder en Stedsbetegnelse, nemlig Angivelse af det Sted, hvorfra Gudinga stammede (i Oldnorsk udtrykt ved Præpositionerne *ór*, *af* og *frá*), eller hvor han boede (oldn. *í*, *á* og *at*).

Er dette rigtigt, kan man kun følge Læsningen *ih* — den Læsning, som synes at stemme bedst med de levnedede Runespor —, idet R. 17 i foran *h* tør forstaaes som Præpositionen »i«. Vistnok kunde man vente, at denne var skreven *in*, ligesom R. 9—10 *un-* svarer til oldn. *ú-*, *ó-*¹⁾, og ligesom Tjörkö Brakteaten har *an* = oldn. *á*. Dog er herved at mærke: 1) at en Præposition foran et deraf styret Stedsnavn slutter sig proklitisk til dette under samme Hovedaccent; derfor finder man i norrøne Haandskrifter stadig Sammenskrivninger som *irönd* for *i Rönd* og *ahringa ríki* for *á Hringa-ríki* (Ágrip, Dahlerup's Udg., S. 2.1, 2.4)²⁾; 2) at *n* i Urnordisk ligesom i Gotisk falder bort foran *h*; jfr. *haha* Möjebro, af **hanha*, Akkus. sg. m. af Stammen **hanha-*, ags. *hoh* m. »Hæl« (ifølge min i Arkiv f. nord. filologi XXXIII meddelte Tolkning).

Det maa saaledes være fuldt tilstedeligt at tolke R. 17 ff. som »i H—«, hvorved menes Gudinga's Hjemsted. Efter al Sandsynlighed har Gudinga virkelig boet paa et Sted, hvis Navn har begyndt med H—: Runestenen, som nævner Gudinga, er fra den lille Ø Huglen udenfor Sydspidsen af Tynesøen, lige i øst for Stord. Øen har nu 7 matrikulerede Gaarde, hvoraf kun de to, Sørhuglen og Nordhuglen, ved sit Navn afgjort henviser til forhistorisk Bebyggelse³⁾. Rimeligvis har Huglen i ældre Jernalder udgjort én Gaard, som havde Øens Navn **Hugulu* eller **Hugilu* (Stamme *-lō-*). I gammelnorske Diplomer er dette skrevet *i Huggul* Dipl. Norv. I S. 126, 1314, *i Hughl* DN. X 27, 1327, i Snorra-Edda's Ønavnefortegnelse (SnE. II 492) *Hugl*. I »Norske Gaardnavne« XI S. 84 har jeg derom udtalt følgende: »Ønavnets gamle Form er *Hugl*, mulig opr. Nom. *Hugul* (skr. *Huggul* i 1314, ligesom samme Brev har *lauggardagen*), Gen. *Huglar*. Det synes, naar bortsees fra Kjønnen, at være samme Ord som tysk *Hügel* m., Haug, Høide, og er da ved Afledningsendelsen *-il-* (som veksler med *-ul-*) dannet af samme Rod som *haugr* m., Haug, og Adjektivet *hár*, høi.«⁴⁾

Hvadenten man for Dativ Ental af *ō*-Stammer opstiller en urnordisk Endelse *-u* eller *-o*⁵⁾, skulde der paa Stenen have været Plads til en Dativform af Ønavnet

1) Jfr. dog herom i det følgende S. 622.

2) I græske Dialektindskrifter haves lignende Sandhi-Fænomener (f. Eks. *ἐν Χερρονήσῳ, ἐν Πονταρείῳ, ἐν Σάμῳ*), hvor Præpositionen *ἐν* styrer et følgende Stedsnavn.

3) De andre Gaarde er: Store og Lille Brandvik, Haukenes, Tveit og Rossebø (Norske Gaardnavne XI S. 84, 139).

4) Med denne Forklaring stemmer den Beskrivelse, som J. Vibe (Søndre Bergenhus Amt S. 94) har givet af Øen: »Huglen har en del gaardbebyggelse langs stranden. Den er forøvrigt fyldt med lave, tildels skogdækkede aaser. Paa nordvestsiden er dog øen ganske nøgen. Huglhameren paa øens sydside er steil og vild og falder næsten lodret ned i havet.« Øen Hugla i Nesne (Nordlands Amt) bærer samme Navn; efter Kartet kaldes ogsaa den høieste Top paa Øen »Huglen« (N. Gaardn. XVI S. 115 f.). Fremdeles foreligger samme eller væsentlig samme Ord i det med Gudenavnet *Þórr* sammensatte upplandske Stedsnavn *Thor(s)hughle*; se Brate, Arkiv f. nord. filol. XXIX S. 103 ff.; jfr. T. E. Karsten, Germanisch-finnische Lehnwortstudien (Acta Societatis Scientiarum Fennicæ XLV. N:o 2), 1915, S. 146.

5) Jfr. bl. a. Noreen, Altisl. Gramm.³ S. 227 § 363 Anm. 3 og Gesch. d. nord. Sprachen³ (i Paul's Grundriss) S. 165 f. § 192, 3; Hesselman, Västnordiska studier II (Skrifter utg. af K. Humanist.

Hugl: enten i *h[ugulu]* eller i *h[ugilu]*, eller i *h[ugulo]* eller i *h[ugilo]*. Det er ugjærligt at foretage fuldt nøiagtige Beregninger angaaende den Plads, som Indskriftens sidste Ord efter de her nævnte Udfyldninger vil kræve, navnlig af den Grund, at *ǰ o* ikke forekommer i Indskriften. Man tager dog neppe meget feil, om man for *ǰ*-Runen forudsætter omtrent den Bredde, som de gennemgaaende lige brede Runer *Λ u* og *X g* har. Jeg har foretaget Beregninger for Udfyldningerne i *h[ugulu]* og i *h[ugilu]* og mener, at disse ogsaa maa slaa til for henholdsvis i *h[ugulo]* og i *h[ugilo]*. Den første af disse Udfyldninger forudsætter en Fortsættelse af Indskriftlinjen paa 24,5 Cm., medens der til den anden — i *h[ugilu]* og i *h[ugilo]* — trænges 20,5 Cm. Dette sidste Tal stemmer altsaa godt med de af Professor Kolderup anslaaede »ca. 20 cm.« Det er imidlertid ikke helt udelukket, at Navnets oprindelige Stamme har været **Huglō*- (uden nogen Vokal foran *l*)¹⁾. I saa Fald kan man ved en Udfyldning i *h[uglu]* eller i *h[uglo]* nøie sig med 18—19 Cm.²⁾.

Det er meget at beklage, at Indskriftens Slutning mangler, hvorved vi, om den foreslaaede Opfatning er den rette, gaar glip af et norsk Stedsnavn i urnordisk Form. Det vilde i Tilfælde være det første Stedsnavn, som man har fundet i de urnordiske Indskrifter.

Der kan dog gjøres en Indvending mod Udfyldningen i *H(u)gl*. Den Rune, der her er læst som *ǰ i*, er ved et temmelig stort Mellemrum (se Afbildningen S. 608) skilt fra følgende Rune; man skulde vente en Afstand omtrent som mellem *ǰ d* og *ǰ i* paa to Steder i Indskriften. Dette gjør den her fulgte Læsning af R. 17 ff. noget betænkelig. Men paa den anden Side synes den Mening, man faar frem ved den foreslaaede Udfyldning, saa tiltalende, at den maaske vil opveie det betænkelige i Læsningen af R. 17 som *i*. Desuden er det at mærke, at man ikke overalt ellers finder indbyrdes overensstemmende Proportioner i Indskriften. Enkelte Runer er høiere eller lavere end de omgivende Runer, og deres Bredde kan variere ikke ubetydelig (jfr. R. 3 og R. 11, R. 4 og R. 9, R. 5 og R. 14).

Efter denne Gjennemgaaelse af de enkelte Ord bliver *Hugl*-Indskriften at gjengive saaledes:

ek gudiŋa unġandis i (?) h (?) —,

hvilket i oldnorsk Sprogform maatte lyde:

ek Gyđingī *ú-gendr i H(u)gl(?),

d. e. »Jeg Gudinga, som ikke kan rammes af Gand, (paa Huglen?)«.

Hvad Betoningen af 3dje Ord angaar, kan det paa Forhaand ikke afgjøres, om første eller andet S sammensætningsled har baaret Ordaccenten. I senere Nordisk kan nemlig Adjektiver, som er sammensatte med *ú*-, *ó*-, dels have Tonen paa

Vetensk.-Samf. i Uppsala 15: 2), 1913, S. 60 f. — Ved her at opføre *-u* foran *-o* vil jeg ikke have antydnet, at den første Endelse har større Sandsynlighed for sig end den sidste.

1) Jfr. Kluge, Nominale Stammbildungslehre S. 70 § 157.

2) Der vilde vel neppe have været Rum til Runerne i *h[alsnon]*, d. e. i *Holsnu* (Norske Gaardn. XI S. 84), »paa Halsna«, den store Nabø til Huglen, ret i syd for denne. Ogsaa af reale Grunde ligger denne Udfyldning fjærnere end den foreslaaede.

Partiklen, dels paa andet Sætningsled¹⁾. Dette viser bl. a. forskellige Allitterationsforhold i Eddadigtene:

hverr óblauðastr er alinn Fáf. 24, men:
óleiðastan lifa Skirn. 19,
myni ógótt um gala Lok. 31.

Ogsaa udenfor Nordisk kan begge Betoningsmaader forekomme²⁾.

Om vi antager, at *ungandi* har været udtalt med Ordaccenten paa anden Stavelse (kanske *un-gándi*, ikke *ún-gándi*)³⁾, kan Indskriftens to betonedede Stavelser *gud-* og *-gand-* have dannet Allitteration. Om Hugl-Indskriften gjælder da ialfald noget lignende som det, Bugge (S. 309) udtaler i Anledning af Opedal-Indskriften, hvis Udtryksmaade synes at være hævet over Dagligtalen: »Indskriften synes ikke at være affattet i egentlige Vers, men Ordene er vistnok med Flid valgte saaledes, at de danner Allitteration og rythmiske Led«⁴⁾. Ogsaa Hugl-Indskriften synes, som vi skal se, efter sit Indhold at være hævet over Dagligtalen. Men man tør neppe vove nogen bestemt Udtalelse om Vers i denne Indskrift, saalænge dens Slutning ikke med Sikkerhed lader sig udfylde.

Til at bestemme Hugl-Indskriftens Tid giver Sprogformerne ingen trygge Holdepunkter. Endelserne *-a*, *-ar* og *-ir*, som her forekommer, er ikke karakteristiske for nogen bestemt Periode indenfor den egentlige urnordiske Sprog-historie.

Bedre Hjælp for Dateringen har man i Runeformerne. Disse afviger i intet væsentligt fra den ældste i Norden kjendte Runeskrift. Saaledes har Runerne for *k*, *n*, *ʀ* og *e* de samme Former som f. Eks. paa Guldhornet⁵⁾, og *ŋ*-Runen \curvearrowright , bestaaende af to mod hinanden vendte Vinkler, omtrent af Runelinjens fulde Høide, gjenfindes ogsaa (om end i en lidt afvigende Form \curvearrowleft) paa Guldhornet. Jfr. ogsaa den Rune, som i dette Værk er læst *ŋ*, paa Stabu-Spydet og paa Tørvik-Stenen A.

Ogsaa i Mangelen af Binderuner og af Skilletegn og i Skriftens Retning fra høire mod venstre stemmer Hugl-Indskriften overens med flere af de ældste urnordiske Runeindskrifter, f. Eks. Einang-Indskriften.

1) Jfr. A. Kock, Arkiv f. nord. filol. V. S. 57 f.

2) Jfr. f. Eks. H. Paul, Mittelhochdeutsche Gramm. § 11 Anm. 6: »Die partikel *un-* kann im verse nach belieben betont oder unbetont gebraucht werden«.

3) Skrivemaaden med *n* (ikke *ŋ*) foran *g* taler i saa Fald ikke imod den S. 620 f. foreslaaede Opfatning af *ih-*(?) sidst i Indskriften. Ved *ungandi* har nemlig sandsynlig Ordaccenten kunnet veksle mellem Partikel og andet Sætningsled, mens Præpositionen **in* foran et Stedsnavn, som angav en Persons Bosted, altid maatte være ubetont. Man kunde derfor stadig skrive *un-*, men leilighedsvis udtale det *un-* (uden Hovedaccent).

4) Jfr. ogsaa Th. von Grienberge, Zeitschrift für deutsche Philologie XXXIX S. 65. — Virkelige Vers har man derimod sandsynlig paa Tune-Stenens ene Side, paa Tjörkö-Brakteaten, paa Torsbjærg-Dopskøen, paa Stentofta-Stenen (jfr. S. 23 f.) og paa Strøm-Brynet.

5) Den noget eiendommelige *u*-Rune (se S. 609) synes — efter det forhaandenværende Materiale at dømme — ikke at være karakteristisk for nogen bestemt Periode.

Alt dette taler for, at Hugl-Indskriften er samtidig med eller ikke meget yngre end Indskrifterne fra de danske Mosefund og Indskrifterne paa Guldhornet og paa Einang-Stenen. Yngre end 5te Aarh. er den neppe, men den kan meget vel være noget ældre¹⁾. Den nøiagtige Datering vil maaske afhænge af, hvad den arkæologiske Undersøgelse af de Gravhaugene, som findes paa Huglen²⁾, maatte fastslaa med Hensyn til disses Tid. Det er nemlig sandsynligt, at Hugl-Stenen engang har staaet paa en Gravhaug, og hvis det vil lykkes at konstatere den omtrentlige Tid for et ældre Jernalders Gravfelt paa Øen, vil dermed Runestenens Alder kunne nærmere bestemmes, da den i Tilfælde med Rimelighed tør antages at have tilhørt dette Gravfelt.

Ogsaa efter Indskriftens Indhold og Bestemmelse, hvortil jeg nu gaar over, kan det synes tiltalende at erklære Hugl-Stenen for omtrent samtidig med Einang-Stenen³⁾.

Man kan synes, at den Tydning af Hugl-Indskriften, som jeg i det foregaaende har fremsat, giver en besynderlig Mening:

»Jeg Gudinga, som ikke kan rammes af Gand, (paa Huglen?)«.

For det første vil man finde det underligt, at Indskriften ikke indeholder en fuldt udtrykt Sætning, men kun Subjektet med nærmere Bestemmelse(r). Denne Indvending kan dog fjærnes ved en Henvisning til Valsfjord-Indskriften: **ek hagu-staldir (-ar?) þewar godagas** »Jeg H., G.'s Mand (eller Tjener)«.

Men dernæst vil man dog gjerne forstaa, hvad Meningen er med denne Vending »Jeg N. N.« i Indskrifterne fra Huglen og Valsfjorden.

I sin første Behandling af Valsfjord-Indskriften (1872)⁴⁾ mente Bugge, at denne var skreven til Minde om en Afdød, hvis Navn var anført i Nominativ uden Tillæg af Verbum. Ved Behandlingen i nærværende Værk (1899) tænkte han sig derimod som Prædiket »indridsede disse Runer«. Dette er utvivlsoomt rigtigere. Til denne Opfatning er han bleven ført ved en Sammenstilling af samtlige dengang kjendte urnordiske Indskrifter, som begynder med eller ialfald indeholder Ordene »jeg N. N.« (ovenfor S. 7 ff.). I disse Indskrifter er — paa én Undtagelse nær (Valsfjord-Indskriften) — Prædiketet fuldt udtrykt. Det er

1) Noreen, *Gesch. d. nord. Sprachen*³ S. 5 henfører Hugl-Indskriften til »c. 400«.

2) Paa Nordhuglen »findes mange gravhaugene og stensætninger. I det mindste en af haugene viser sig, af hvad der er fundet i den, at være fra bronzealderens tid. En anden af haugene er meget stor, 20 m. i tvermaal og 4 m. høj.« (J. Vibe, *Søndre Bergenhus amt*, 1896, S. 181. Se ogsaa Aarsberetning for Foren. t. norske Fortidsm. Bev. 1885 S. 47, 1896 S. 35 f.). Af Oldfund fra Nordhuglen kjendes forøvrigt bare en Broncedolk, Bergens Museum Nr. 4299 (H. Schetelig).

3) Hovedindholdet af det følgende Afsnit er i forkortet Form meddelt i »Festschrift Vilhelm Thomsen am 25 Januar 1912 dargebracht« S. 15—20.

4) Videnskabs-Selskabets Forhandling (Christiania) 1872 S. 319 f.

enten et Verbum i Præteritum med Betydningen »udstyrede«¹, »hauglagde (begrov i Haug)«², »skrev (Runer)«³ eller »gjorde (Runer)«⁴, »udførte Indridsningen«⁵,

eller et Verbum i Præsens med Betydningen »heder«⁶.

Som vi ser, er Formelen »jeg N. N.« med eller uden Prædikat ganske almindelig i de urnordiske Indskrifter, ja, den er saa yndet, at den i de udprægede Mindeindskrifter paa reiste Bautastene fra Kjølavig (Strand) og Reistad næsten ganske har fortrængt den Afdødes Navn (se ovenfor Anm. 2 og 5). Endnu et Skridt videre gaar i denne Henseende Einang-Stenen, som endnu den Dag idag staar paa den Gravhaug, hvor den blev reist for halvandet tusind Aar siden. Einang-Indskriften nævner slet ikke den Afdøde, men indeholder kun — i 1ste Person, men, som det synes, uden tilføiet **ek** »jeg«⁷ — de Ord:

dagar þar runo faihido

»(Jeg) Dag skrev disse Runer«.

Her stilles vi ligeoverfor følgende Spørgsmaal: Hvorfor træder i de urnordiske Mindeindskrifter Runemesteren saaledes i Forgrunden, at den Døde, paa hvis Grav Runestenen er reist, ikke engang behøver at nævnes?

Hvis det kan lykkes os at gjøre Rede for Hugl-Indskriftens Indhold og Bestemmelse, tør vi vente, at ogsaa de andre urnordiske »Jeg-Indskrifter« vil komme til at staa klarere for os.

Først skal vi tage for os den lille Gruppe af urnordiske Indskrifter, hvis Prædikat er Verbet »(jeg) heder« i Præsens. Vi skal nemlig se, at denne i Indhold staar Hugl-Indskriften nærmest. For Nemheds Skyld kalder jeg denne Gruppe den »østdanske«, da den er indskrænket til Fyn, Sjælland og Skaane.

Formelen »Jeg heder N. N.« findes i 3 urnordiske Runeindskrifter, som alle er ristede paa løse Gjenstande: 1) paa en Brakteat fra Sjælland (Stephens Nr. 57), 2) paa et lidet Benstykke, som opgives at stamme fra Lindholm Mose i Skaane, og 3) paa en Spydstage fra Kragehul Mose (Fyn).

1) Den nævnte Brakteat-Indskrift skal vistnok læses saaledes:

hariuha haitika farauisa⁸) gibu auja 𐌺

- 1) **ek hlewagastir holtipar horna tawido** »Jeg Hl., . . . , udstyrede Hornet« (Guldhornet fra Gallehus).
- 2) **ek hagustadar hlaaiwido magu minino** »Jeg H. hauglagde min Søn« (Kjølavig i Strand). For sig staar i en egen Linje den Dødes Navn i Nominativ **hadulaikar**; jfr. Anm. 5 nedenfor.
- 3) . . . **harabanaar [wi]t iah ek erilar runor waritu** » . . . vi to, Hr. og jeg E., skrev Runer« (Järsberg eller Varnum, Vermland) [Anderledes Erik Noreen, Om Järsbergsstenens inskrift (Språkvetenskapliga Sällskapet i Uppsala Förhandlingar 1916—1918.) Jfr. ogsaa Femø-Brakteaten (S. 610).
- 4) **ek wiwar after woduride . . . worahto [runor]** »Jeg W. gjorde [Runer] efter W. . . .« (Tune).
- 5) **ik wakrar unnam wraitha** »Jeg W. udførte Indridsningen« (Reistad). For sig staar ogsaa her i en egen Linje den Dødes Navn i Nominativ; jfr. Anm. 2 ovenfor.
- 6) De tre Indskrifter, tilhørende denne sidste Gruppe, skal blive særskilt behandlede i det følgende.
- 7) Dette Pronomen kan dog oprindeligt have staaet foran **dagar** paa et nu afskallet Stykke; se S. 86 f.
- 8) Ikke **faua**-, se mine Oplysninger i Aarbøger f. nord. Oldkynd. 1905 S. 285.

Tredje Ord svarer til et oldnorsk Adjektiv (*enn*) *fárvísi* »han som forstaar sig paa *fár*, Ulykke«, omtrent med samme Betydning som oldn. *enn bólvísi*. Indskriftens tre første Ord kan saaledes oversættes: »Hariuha heder jeg, han som sidder inde med ulykkebringende Viden«. De to sidste Ord kan enten betyde: »jeg lader Lykke blive tildel«, egentlig vel: »jeg giver Lykke (Gunst, Godt)«, eller, som to forkortede selvstændige Sætninger: »Gave. Lykke«; jfr. ovenfor S. 601. Endelig staar sidst i Indskriften en ↑-Rune, hvis Kviste er skrevne tredobbelt. Da denne Runes Navn var det Ord, som ogsaa betegner Guden Ty (oldn. *Týr*), synes her, som fremholdt S. 600 f., ↑-Runen med de tredobbelt skrevne Kviste at angive en 3 Gange gjentagen Nævne af denne Guds Navn. Derved lægges Kraft i det Ønske, som Indskriftens Slutning synes at indeholde. Paa lignende Maade er paa Skodborg-Brakteaten (Stephens Nr. 67) Ordene *auja alawin* »(jeg ønsker til) Lykke, Alavin . . .« gjentagne 3 Gange.

2) Lindholm-Benstykkets Indskrift falder i to Afsnit. Først en Sætning med Prædiketet »(jeg) heder«

ek erilar sa wilagar hateka

»Jeg Eril heder (eller: kaldes) den snedige«, d. e. han som har *vélar* [Kneb, List, Svig] i sin Magt. Derved hentydes vistnok til det følgende Afsnit, som bestaar af Grupper af magiske Runer:

Ʀ a skrevet 8 Gange, derpaa Υ R 3 Gange, † n 3 Gange, saa en usikker Rune og derpaa Β Μ Π bmu (én Gang hver), videre ↑ t 3 Gange, hvorpaa Ordet *alu* (sandsynlig »Værn«) følger. Se ovenfor S. 600.

Indskriften synes nemlig at burde opfattes saaledes, at Runeristeren Eril betegner sig som *wilagar*, snedig eller listig, i Kraft af de følgende magiske Runer og det mod Ondt beskyttende Ord *alu*. Forstaaet saaledes belyser Brakteat-Indskriften Nr. 57 og Lindholm-Indskriften hinanden gjensidig¹⁾.

3) Den tredje Indskrift med Formelen »jeg heder«, paa Spydstagen fra Kragehul, begynder saaledes:

ek erilar asugisalas muha haite . . . ,

d. e. »Jeg Eril, Asugisal's (Søn)²⁾ heder (eller: kaldes) *muha*«, hvilket sidste Ord ikke er sikkert forklaret, maaske »den snedige« (Adj. i bestemt Form Hankjøn)³⁾.

1) Jfr. Aarbøger 1907 S. 29 ff., hvor denne Opfatning af Lindholm-Indskriften er begrundet i Forbindelse med en etymologisk Forklaring af *uilald* paa Brakteaten Nr. 28 (vistnok med Betydningen: med Snedighed udført tryllekraftig Gjenstand).

2) Ordet for «Søn» er udeladt ligesom sandsynlig paa Aarhus-Stenen V: . . . *iftir asur saksá filaka sin* . . . »efter Assur, Saksen (Søn), sin Fælle« (Wimmer, Runemindesmærker IV S. 217 ff.) [vel ikke: efter Assur, sin Sakse-Fælle, d. v. s. sin Fælle i *sax*, en Afdeling af Skibets Forstavn]. Jfr. ogsaa A. Burgun, Nogen bemærkninger til Fonnaas-spændens indskrift (Vid.selsk. Forhandl. 1911, Nr. 1) S. 8 f.

3) Da man i *muha* venter at finde et Ord med en lignende Betydning som *farauisa* og *wilagas*, tør man kanske sammenstille det med østfrisisk *mogeln* »heimlich und hinterlistig handeln, falsches Spiel treiben«. Fjernere beslægtet er da oldhøitysk *mūhhen, mūhhōn*, »heimlich lauernd anfallen«, nyhøitysk *meuchel*-. Denne Forklaring ligger sproglig nærmere end at sammenstille *muha* med gr. *μυκός*, oldindisk *mūka*- »stum« (egentlig: som mumler »mu« med lukkede Læber) og forstaa det som Mumleren, Besværgeren«; jfr. *norm* til middelengelsk *nyrnen* »fremsig«,

Derpaa følger de tre Binderuner $\widehat{g}a \widehat{g}a \widehat{g}a$, hvori jeg har formodet Begyndelsesrunerne i den Ønskeformel, som vi allerede har lært at kjende paa Brakt. Nr. 57, **gibu auja**, og som i noget ændret Form optræder tre Gange gjentagen paa Skodborg-Brakteaten (**auja alawin auja alawin auja alawin j(a) alawid**). I den følgende Del af Indskriften kan **ginu** (som kommer efter det 3 Gange gjentagne $\widehat{g}a$) med Sandsynlighed forklares som et tryllekraftigt Ord, det samme som **gino-** paa Stentofta-Stenen; jfr. **ginarunar** paa Björketorp-Stenen og det forstærkende *ginn-* i *ginnregin*, *ginnheilagr*. Endelig skal henimod Indskriftens Slutning Ordene **wiju bi** uden Tvivl tolkes som »(jeg) vier ved...«, hvorved der falder klart Lys over Kragehul-Indskriftens Bestemmelse. Den er ristet i magisk Hensigt, for ved tryllekraftige, med Runer skrevne Ord at vie Spydet, det vil sige: meddele dette en særegen Kraft ved at stille det under overnaturlige Magters Beskyttelse.

Saaledes ser vi, at den Formel »jeg heder...«, som er anvendt i Indskrifterne paa Brakt. Nr. 57, Lindholm-Benstykket og Kragehul-Spydstagen, er fast knyttet netop til Indskrifter, der, som det heder paa Spydstagen, »vier« eller lægger magiske Kræfter i vedkommende Gjenstand. Jeg har derfor¹⁾ troet at burde fastslaa som en Regel for ialfald en bestemt Art af denslags Indskrifter, at Runeristen begynder med saa at sige at forestille sig for de overnaturlige Magter, som han vender sig til, idet han i en formelmæssig Vending nævner sit Navn. Men desuden føier han hertil et Tilnavn (**farauisa** Brakt. 57, **wilagar** Lindholm, **muha** Kragehul), der angiver hans store Tryllekyndighed og kanske har til Hensigt at imponere de overnaturlige Væsener, som Runerne skal bringe i hans Magt.

Mellem de Ord, hvormed Runemesteren i de tre »østdanske« Runeindskrifter fremhæver sin Tryllekyndighed, og **ungandis** »som ikke kan rammes af Gand«, bestaar der uden Tvivl en Sammenhæng, og man venter derfor, at der fra de nævnte tre udpræget magiske Indskrifter skal falde Lys over Hugl-Indskriftens Bestemmelse. Vi skal dog endnu ikke vende tilbage til Hugl-Indskriften, men først drage med ind i Undersøgelsen en anden liden Gruppe af urnordiske Indskrifter, som kan hjælpe os til at knytte Baandet fastere mellem de »østdanske« Indskrifter og Hugl-Indskriften.

Denne anden Gruppe bestaar af de mærkelige Indskrifter paa to Stene fra Stentofta og Björketorp i Bleking. Flere Enkeltheder ved Indskrifternes Tydning er vistnok endnu langt fra fastslaaede, men deres Hovedindhold og Bestemmelse tør betragtes som sikker efter Bugge's Behandling af dem i Tidsskrift for Philologi og Pædagogik VII og VIII, 1867—68 (jfr. Noreen, *Altisl. Gramm.*³ S. 343, 335) og Otto von Friesen's paa ny Undersøgelse af Originalerne grundede Behandling i det netop udkomne Skrift »Lister- och Listerby-stenarna i Blekinge«, Uppsala 1916²⁾.

svensk dial. *norna*, *nyrna* »hemmelig meddele eller advare«. Andre Opfatninger af **muha** hævdes af S. Bugge, *Aarbøger* 1905 S. 323, og af Th. von Grienberger, *Zeitschrift für deutsche Philologie* XXXIX S. 57.

1) *Aarbøger* 1907 S. 37 f.

2) Paa Grund af den Sammenhæng, hvori jeg ser de to blekingske Stene, kan jeg ikke følge Fr. Löffler, naar han (i et Foredrag, holdt i Stockholm i 1905 [jfr. *Jahresbericht über ... germ. Phil.* 1909 S. 18], hvoraf et for en snævrere Kreds beregnet maskinskrevet Referat, besørgt af Foredragsholderen, velvillig er tilstillet mig af denne) opfatter dem som reiste til Minde om,

De to blekingske Indskrifter tjener aabenbart til at værne om Gravens Fred ved magiske Runer. Derfor fremhæves her Runernes Trolddomskraft (*gina-runar* Björketorp, *ginoronor* Stentofta, jfr. oldn. *ginn-*). Den, som krænker Gravfreden, skal rammes af svigefuld Død i Kraft af Runernes Trolddomsmagt (*weladaude* Björketorp, *we[la]dud* Stentofta, jfr. oldn. *vél* »List, Svig«). Og endelig siger den tryllekyndige Runemester, at han selv ikke kan skades af Trolddom, han er *haerama'aus(a)r* (oldn. *harmlauss*), ukrænkelig, ligeoverfor *arageu*, den uværdige Seid, som *argir menn* befatter sig med, derved, at han gennem Runerne behersker al Magi.

I Redegjørelsen for de to blekingske Indskrifter har jeg fremhævet enkelte Ord, som danner vigtige Bindeled mellem disse Indskrifter og den »østdanske« Gruppe: *gino-* (*gina-*) er samme Ord som Kragehul-Spydstagens *ginu-*, og *wela-* har en nær Slægtning i Lindholm-Indskriftens *wilagar* (jfr. for Betydningen *farauisa* Brakt. 57 og *muha* Kragehul). Størst Opmærksomhed fortjener dog *haerama'aus(a)r arageu*, d. e. ukrænkelig med Hensyn til uværdig Seid, som til den anden Side danner Tilknytning til Hugl-Indskriften. Disse Ord, som Runemesteren bruger om sig selv, indeholder nemlig ganske det samme som *ungandis* paa Hugl-Stenen (»som ikke kan rammes af Gand, o: en Art af *ergi*«, jfr. i det foregaaende S. 616 f.). Det ligger da nær at slutte, at *ungandis* her er anvendt paa samme Maade som det tilsvarende Ord i de blekingske Indskrifter: Selv udøver Hugl-Indskriftens Runemester Trolddom, men hans egen Person er *ungandis*. Saa føres vi da til den Opfatning af Hugl-Indskriften, at den i Lighed med de blekingske og de »østdanske« Indskrifter er indhuggen for at vie eller værne Gravmindesmærket.

Som allerede nævnt, er Hugl-Stenen uden Tvivl en Bautasten, som har været reist paa en Gravhaug. Men Runemesteren bekymrer sig ikke om at nævne den Dødes Navn. Det var noget, som alle paa den lille Ø sikkert vidste, hvem der laa begravet i denne Haug. Langt vigtigere var det, at Graven blev viet, saaledes at den Døde kunde hvile i Fred, uforstyrret af Gravrovtere og onde Vætter, og — hvad der mulig ogsaa kan have været Hensigten med Indvielsen — saaledes at den Døde blev bunden til Graven og ikke som Gjenganger kunde fortrædige de Levende. Alt dette opnaar Runemesteren ved i Runer at udtale de Ord: »Jeg Gudinga, som (selv) ikke kan rammes af Gand«, — jeg er her virksom, skriver Runerne og vier derigjennem Mindesmærket.

at en Kong Hathuwolf, Hariwolfs Søn, skal have ordnet det retslige Forhold mellem Landets oprindelige Indvaanere og indvandrede Eruler og stillet denne nye Lovgivning under overnaturlig Beskyttelse. Löffler oversætter, med Benyttelse af Bugge's Læsning, Stentofta-Indskriften saaledes: »Ny lag för infödingarna, ny lag för främlingarna gaf Hathuwolf. Jag Hariwolf ristar åt min son här i vändningar de stora raderna med hedersrunor; oskadd (ristar jag raderna med) trollrunor: den som bryter (denna lag) är hemfallen åt svekfull död«. »Björketorpstenens inskrift tolkade föredraganden i öfverensstämmelse med Stentoftastenen«.

Heller ikke kan jeg følge Th. von Grienberger's Opfatning af Stentofta- og Björketorp-Indskrifterne (*Zeitschr. f. deutsche Philologie* XXXIX S. 74 ff.). Min Hovedindvending mod v. Grienberger er, at han ved Forklaringen af disse Indskrifter fra Tiden omkring Aar 700 uden tvingende Grund lader nærliggende nordisk Sammenligningsmateriale upåagtet.

Nu forstaar vi ogsaa det dybere Indhold af en Række andre Runeindskrifter, først og fremst Einang-Indskriften og Valsfjord-Indskriften, hvori kun Runemesterens Navn er nævnt.

Videre forstaar vi ogsaa den Gruppe af Runeindskrifter, som er anbragte paa Stene inde i Gravhaugen. Saadanne Indskrifter var jo ikke bestemte til at læses af noget Menneske; de er blot og bart Indvielsesindskrifter, bestemte for den oversanselige Verden, som den Døde i Gravhaugen tilhører¹⁾. Den enkle Formel »(jeg) N. N. skriver« (som i Vatn-Indskriften rhoaltr faiu) er tilstrækkelig; men endnu virksomere er det, om man, som paa Noleby- (Fyrunga-)Stenen, skriver en hel Sætning, som taler om Runernes guddommelige Oprindelse: runo fahi raginakudo »(jeg) skriver Runer, som fra de Raadende stammer« (jfr. *rúnnum enum reginkunnum Hávamál* 80).

Hugl-Indskriften er saaledes af den største Vigtighed derved, at den danner et Bindeled mellem en Række magiske Runeindskrifter, hvis Bestemmelse er klar, og en Række knappere, i almindeligere Udtryk affattede Sten-Indskrifter.

Vi lærer heraf, at Indhugningen af Runer ogsaa paa Bautastene kan være en magisk Handling, og vi faar derigjennem et Indblik i Runeskriftens udpræget magiske Karakter²⁾. Derfor træder Runemesterens Person naturlig i Forgrunden, saaledes som Tilfældet er i det typiske Eksempel, vi nu har faaet i Hugl-Indskriften.

Det vil lønne Umagen at dvæle lidt ved Gudinga's Person, saaledes som den fremtræder paa Baggrund af Hugl-Indskriften og de andre dermed i Indhold beslægtede Indskrifter.

Gudinga har sikkert for sin Samtid staaet som en Mand med overnaturlige Kræfter. Han er *ungandir* eller *haeramalaus(a)r arageu*, kan ikke rammes af Gand eller *ergi*, og hæver sig derfor over al lavere Trolddom, som han behersker ved de »fra de Raadende stammende Runer« (*runo raginakudo*), som i sin Virkning kan være forfærdelige (*gino-*, *ginarunar*), naar de anvendes til at holde Ondt borte og vende det mod sin Ophavsmand. (Jfr. *Hávamál* 151).

I Indskriften fremhæver han sin Magt ligeoverfor alle de fordærvelige Vætter, som færdes ridende ved Nattetide. Under Udøvelsen af denne sin Magt har Trylleruner og Galdre sikkert været nøie forbundne, ligesom i Sagaens Beretning om den Nidstang, som Egil Skallagrimsson reiste mod Kong Eirik og hans onde Dronning. Paa Stangen indridsedes Runer, *ok segja þær formála þenna allan*³⁾: »*Hér set ek upp níðstang ok sný ek þessu níði á hönd Eiríki konungi ok Gunnhildi drottningu*« — *hann sneri hrosshofðinu* [som han havde sat oppe paa Stangen] *inn á land* — »*sný ek þessu níði á landvættir þær, er land þetta byggja,*

1) En Indskrift med utvivlsomt samme Bestemmelse er det tryllekræftige Ord *alu* (d. e. »Værn«) paa Elgesem-Stenen, som er funden øverst i en Gravhaug.

2) Jfr. mit Skrift »Om troldruner« (Fordomtíma II), Uppsala 1916; ogsaa offentliggjort i Tidsskriftet »Edda« V S. 225 ff.

3) At ikke den efterfølgende Formular, men sandsynlig Sagaens to Nidviser mod Kongen og Dronningen har været indridsede paa Stangen, vedkommer os ikke i denne Sammenhæng. Egils-Sagaens Prosaformular gjenspeiler sikkert gammel Folketro, og det er for os her det væsentlige. Se forøvrigt om Egils Nidindskrift det i Anm. 2 citerede Skrift.

svá at allar fari þær villar vega, engi hendi né hitti sitt inni, fyrr en þær reka Eirík konung ok Gunnhildi ór landi.« (Egils saga Kap. 57 Slutning)

Her er Tale om *landvættir*, de overnaturlige Væsener af ubestemmelig Natur, hvoraf Landets Trivsel afhænger. Nærmere i Slægt med de *gandreidir*, som Gudinga ved Runer har i sin Magt, er dog vel de *túnriður* (jfr. S. 617), imod hvilke Odin kan en virkningsfuld Galder (Hávamál 155, digtet i Versemaalet *galdralag*):

*Þat kann ek et túnda,
ef ek sé túnriður
leika lopti á:
ek svá vinnk,
at þeir villir¹⁾ fara
sinna heimhama,
sinna heimhuga.*

»Det kan jeg som det tiende, om jeg ser *túnriður* fare frem i Luften: det volder jeg, at de farer vild med Hensyn til sin 'Hjem-Ham' og sin 'Hjem-Hu' (ø: uden at kunne finde tilbage til sin egentlige ydre og indre Skikkelse)«²⁾.

Denne Galder har man sikkert tænkt sig ledsaget af Indridsningen af magiske Runer, da det om den »tolvte« Tryllesang i samme Digt udtrykkelig heder: *svá ek rist ok í rínum fák*, d. v. s. det volder jeg ved at riste Runer og (rød)farve³⁾ dem, at o. s. v. Det maa ogsaa mærkes, at den Virkning, som Odin ved Tryllesangen fremkalder paa *túnriður*, er ganske den samme som den, Egil (ifølge Saga-traditionen) ved Galder og Runer vil fremkalde paa Landvætte.

Vi bør endnu dvæle lidt ved den store kulturhistoriske Betydning, som Hugl-Indskriften og de blekingske Indskrifter faar ved at vise os Billedet af den ram-hedenske Runemester. Han er den store Magiker, som i Kraft af de guddommelige Runer hersker i den oversanselige Verden. Derved synes han — efter en mere primitiv Anskuelse — at faa ligefrem en præstelig Karakter, og det turde lønne sig at optage til Drøftelse det Spørgsmaal, om ikke Rune kyndighed i det hele taget har været særlig knyttet til den ældre Jernalders Præsteslægter.

¹⁾ Hankjønnsform, fordi man særlig har tænkt paa mandlige *túnriður*; se Björn M. Ólsen, Arkiv XXXII S. 78.

²⁾ I Opfatningen af denne omstridte Strofe slutter jeg mig for flere Enkeltheters Vedkommende til Björn M. Ólsen (Arkiv XXXII S. 71 ff.) og Finnur Jónsson (Lex. poet.). Vi har at gjøre med *gandreidir*, som færdes ude i Hamme, forskellige fra de, som de har hjemme. Forestillingen om Ude-Hamme i Modsætning til 'Hjem-Hamme' har affødt en parallel Sondring mellem *hugir*, de Efterstræbendes onde Tanker (jfr. Bj. M. Ólsen S. 81 f. om *manna hugir*), saaledes som disse er under Gand-Ridtet, og *heim-hugir*, de samme 'Tunriders' sjælelige Rørelser, naar de er i sin vante Menneske Ham (*heim-hamir*). — En anden Fortolkning begrundes Fr. Löffler i Pipping's Studier i nordisk filologi V, 5 S. 33 ff. (jfr. Arkiv XXXII S. 83 ff.). I Studier V, 5 S. 39 nævner Löffler, at jeg ligeoverfor hans Fortolkningsforslag ikke længere fastholdt min i Berg. mus. aarbok 1911 nr. 11 S. 32 f. hævdede Opfatning. Efter nærmere Overveielser er jeg imidlertid i Hovedsagen vendt tilbage til min første Opfatning (dog med Opgivelse af Konjekturene *þær villar* og *-haga*).

³⁾ Jfr. Guðrúnarkviða II 22 (*stafir ristnir ok roðnir*) og Egils Lausav. 3 (Skjaldedigtning A I S. 49, B I S. 43).

Et Vink i denne Retning kan man, som allerede anført, finde deri, at Runerne siges at stamme fra Guderne (Noleby-Indskriften, Hávamál).

Videre i den Omstændighed, at ikke faa af vore urnordiske Runeindskrifter er fremkomne paa eller nær ved Steder, hvor der ifølge Stedsnavnene maa have været Helligdomme for hedenske Guder¹⁾.

Hertil kommer saa Hugl-Indskriftens Vidnesbyrd om en Æt i Søndhordland, Gudingerne, for hvilken Navne, sammensatte med *Goða-* »Gud«, har været karakteristiske. Denne Æt har aabenbart betragtet sig som stillet under Gudernes særlige Beskyttelse — mærk den neppe tilfældige Modsætning mellem Stammeordet i *gudiða* og det dermed allittererende *-gand-* (S. 622) —, og man tager neppe meget feil, om man ligefrem betragter den som en Præstefamilie. Da Huglen ligger lige udenfor Kirkestedet Onareim paa Tynesøens Østkyst, hvor der er Minder om hedensk Gudstjeneste (se Norske Gaardn. XI S. 175, 178), og hvor der i Middelalderen var et anset Gilde, er det ikke urimeligt at formode, at det Medlem af Gudinge-Ætten, som vi kjender fra Hugl-Indskriften, har tilhørt samme Familie som Goderne og Høvdingerne²⁾ paa Onareim.

Endelig — og det staar for mig som det allervigtigste — bør Opmærksomheden fæstes ved de Udviklingslinjer, som kan følges opover i forhistorisk Tid fra de ældste danske Indskrifter med de yngre Runer.

De ældste danske Runestene (fra omkr. 800 efter den almindelige Datering) er efter sit Indhold af udpræget præstelig Karakter³⁾. Der har vi først Snoldelev-Stenen (Sjælland), som siges at være

»Gunvalds Sten, Søn af Roald, *pulr* (etslags Præst) paa Salhauge«⁴⁾.

Dernæst fra Fyn de to nærstaaende Stene fra Helnæs (*Hælghænæs* Vald. Jordebog, d. e. det hellige Nes):

»Rolv 'Nore'-Gode (*nura kupa*)⁵⁾ satte Stenen efter Gudmund, sin Brodersøn«,

1) Tune; Einang; Bø i Sogndal, Nabogaard til Frøiland; Opedal, Nabogaard til Ullensvang; Hov i Gran; Stabu i Hov Sogn, Østre Toten, ikke langt fra Kirkestedet; o. fl. a.

2) Fornm. s. IX 364 optræder en *Sigurðr af Ónarheimi af hendi allra Gulafingsmanna*.

3) Jfr. A. Olrik, Dania IV S. 31.

4) Denne og de to følgende danske Runeindskrifter er udgivne af Wimmer, De danske runemindesmærker II. — Om Snoldelev-Indskriften jfr. A. Olrik, Danske studier 1909 S. 8 f.

5) *nura kupa* opfatter jeg, i Lighed med *Ljósveltinga-góði*, som sammensat med et Folkenavn, oldn. **Nyrir*, ældre **Nyrin*, Gen. **Nøra* (jfr. *Rygir*, Gen. *Roga-* i *Rogaland*), urnordisk Stamme **Nuni-*, af **Nuzi-*, forgerm. **nsi-*. Dette Folkenavn kan være en ældgammel Dannelse til **Nasja-*, d. e. Neset, Helnæs, gl. dansk *Hælghænæs*, hvorfra den ene af Rolvs-Stenene stammer. Det er vel rimeligt at tænke sig, at dette Folkenavn ved Aar 800 kun har været bevaret i enkelte Forbindelser saadanne som *nura kupa*. Navnet bliver, forudsat at det her er rigtig etymologisk forklaret, et vigtigt Vidnesbyrd om Kontinuitet i Kultus paa det fynske »hellige Nes« lige fra en fjern Oldtid til Vikingetidens Begyndelse.

Den her foreslaaede Forklaring af *nura* er uafhængig ogsaa funden af Professor Otto von Friesen.

(Gudm. Schütte's Bemærkning i »Saga Book of the Viking Society« VIII (1913) S. 40: »Runestone, on the island of Funen, mentioning Nora goði (Nura kupa), according to Magnus Olsen, »the priest of the Nerthus-worshippers« gaar vistnok tilbage paa en mundtlig Udtalelse af mig om det reale Forhold vedkommende Helnæs-Kultstedet, ikke paa en Udtalelse om den oprindelige sproglige Betydning af *nura*.)

og fra Flemløse:

»Efter Rolv staar denne Sten, han som var 'Nore'-Gode (*nura kupa*); Sønerne satte den til Minde«.

Fra omkr. 900 har vi saa Glavendrup-Stenen (Fyn), som Wimmer oversætter saaledes:

»Ragnhild satte denne Sten efter Alle 'Solve'-Gode (*saulua kupa*)¹⁾, Helligdommenes høiærværdige Vogter. Alle's Søner gjorde dette Mindesmærke efter sin Fader og hans Kone efter sin Ægtefælle; men Sote ristede disse Runer efter sin Herre. Tor vie disse Runer. Han skal visselig komme til at sone sin Brøde, som øver Vold mod denne Sten eller drager den (bort for at reise den) efter en anden.«²⁾.

Kun lidet yngre end Glavendrup-Stenen er Læborg-Stenen (Jylland), som er viet ved Tors Hammertegn³⁾.

Disse danske Runeindskrifter fra hedensk Tid tjener til at vie Mindesmærket ligesom de noget ældre blekingske Indskrifter (vel fra henimod eller omkring Aar 700). Der er dog den væsentlige Forskjel mellem de blekingske Stene og de yngre danske Mindesmærker, at medens det paa disse er en Gud (Tor), som skal foretage Indvielsen, er det paa hine ældre Stene den tryllekyndige Runemester, som vier Graven. Vi tør i denne Forskjel spore en Udvikling, som vanskelig kan have fundet Sted uden kristelig Indflydelse: Tor og hans Hammer vier Mindesmærket, ligesom Krist og hans hellige Kors freder og værner mod alt Ondt. Det fremgaar af de Data, som ovenfor er meddelte, at Skikken at lade Tor vie Mindesmærket ikke er ældre end Ansgars Virksomhed i Norden. Runestene fra omkring Aar 800 er rigtignok af udpræget præstelig Karakter, men de nævner ikke de Guders Navne, som 'Nore'-Goden Rolv og «Thul'en» paa Salhauge har dyrket. Vistnok finder man paa Snoldelev-Stenen foruden Indskriften, som taler om denne »Thul«, ogsaa religiøse Mærker, nemlig det trefigede Gudetegn af uvis Betydning og Hagekorset, som efter islandsk og lappisk Overlevering var Tors-Mærket⁴⁾; men her møder vi netop et Tors-Mærke, som er forskjelligt fra det, som er det almindelige i Tiden efter Ansgars Missionsvirksomhed.

1) *saulua*, Gen. Flt. af et Folkenavn **Solvir* (**Sølvir*), urnord. **Sali-wiljān*, d. e. de til et **salvé*, en »Sal-Helligdom« (jfr. *pūn a salhaukum* Snoldelev, samt *-salr* i Stedsnavne som *Óðinssalr*) knyttede?

2) En lignende Trudsel mod Gravrovne findes i den nær beslægtede og omtrent samtidige Trygvælde-Indskrift, samt paa Skærn-Stenen I (Jylland) og paa Glemminge-Stenen (Skaane), de to sidste fra omkring aar 1000.

3) Om endnu yngre Eksempler paa Formelen »Tor vie« og Brugen af Hammertegn paa danske Runestene se Wimmer, Runemind. Indl. S. LXXXV, CIII f. Eksemplerne paa Anraabelse af Tor og Indridsning af Hammertegn paa svenske Runestene fra Hedendommens Slutning findes samlede hos Fredrik Nordin, Vestergötlands Fornminnesförenings Tidskrift III: 7—8 (1915) S. 158 ff. — Hammertegnet kjendes ogsaa fra en Række nordiske Vikingetidsfund. De af disse, som kan dateres ved Hjælp af Mynter, »hidrører fra Tiden ved Midten eller maaske sidste Halvdel af det 10de Aarhundrede til ind i det 11te Aarhundredes første Halvdel« (Henry Petersen, Om Nordboernes Gudsdyrkelse og Gudetro i Hedenold S. 75 ff.).

4) A. Olrik, Dania IV S. 32.

Hvor fjernt de danske Runeindskrifter fra omkring 900 af staar de ramhedenske blekingske Indskrifter, faar man et levende Indtryk af ved at sammenligne Glavendrup-Stenens Strafferetsbestemmelse »han skal visselig komme til at sone sin Brøde, som øver Vold mod denne Sten eller drager den (bort for at reise den) efter en anden« med Trudslerne om rænkefuld Død i Kraft af ramme Runer mod den, som bryder Mindesmærket. Den Mand, som har hugget Runerne paa Glavendrup-Stenen til Minde om den fornemme Alle 'Solve'-Gode, »Helligdommenes høiærværdige Vogter«, har ikke været nogen Præst eller Troldmand i gammel hedensk Forstand. Hans Navn træder ikke i Forgrunden som paa de urnordiske Bautastene, vi har beskæftiget os med. Det er den afdøde Gode og Høvding, som Indskriften først og fremst handler om; dens Bestemmelse at frede Gravmindesmærket kommer i anden Række og udgjør ikke Indskriftens hele Indhold som paa Björketorp-Stenen. Samtidig med den religionshistoriske Udvikling, som i det foregaaende er antydet, har der uden Tvivl ogsaa fundet en social og politisk Forskyvning Sted, men dette ligger det ialfald for nærværende udenfor min Op-gave at undersøge.

I det foregaaende har jeg saagodtsom uden Ændringer fulgt den Opfatning af Hugl-Indskriften, hvortil jeg var kommen i den første Udgave af Indskriften i 1911. Dette maa ikke opfattes saaledes, at jeg siden denne Tid skulde have følt mig fuldstændig sikker i min Opfatning. Tværtimod har jeg fundet det nødvendigt omigjen og omigjen at drøfte Indskriften ud fra forskellige Forudsætninger. En af disse er, at Rune 7, ligesom det i Form nærstaaende Runetegn paa Tune-Stenen, skal læses ikke som *ŋ*, men som *j*. At der maa regnes med en saadan Mulighed, var jeg fuldt paa det rene med allerede ved Hugl-Stenens Fremkomst; en Læsning *gudija* vilde jo give et Ord, som ganske godt kunde identificeres med det gotiske *gudja* m. »Præst«. Naar jeg alligevel ikke fandt at burde nævne denne Mulighed offentlig, var Grundene flere: for det første kunde det ikke ud fra palæografiske Betragtninger gøres sandsynligt, at der skulde læses *gudija*; for det andet syntes en Form med *-ij-* efter kort Rodstavelse mig sprogstridig eller ialfald meget betænkelig; endelig mente jeg at have gjort sandsynligt, at i Egnen omkring Huglen havde boet en Slægt Gudingerne, som endnu ved Begyndelsen af det 16de Aarhundrede havde efterladt sig paafaldende talrige Spor i denne Egns Navneforraad.

Senere er Læsningen *gudija* offentlig bleven hævdet uafhængig af Th. von Grienberger (Arkiv f. nord. filol. XXIX, 1913, S. 367 ff.) og af Otto von Friesen (Lister- och Listerby-stenarna i Blekinge, Uppsala 1916, S. 17).

Th. v. Grienberger læser og tolker Hugl-Indskriften saaledes: *ek gudija ungangir ih[o runor]*, d. e. »jeg Præsten Ungandir hug¹⁾ [Runerne]«.

¹⁾ *ih[o]* omstillet for *hi[o]*. — Er dog denne Omstilling mindre betænkelig end Bugge's Omstilling af *ni* til *in* paa Torsbjærg-Dopskoen, som v. Grienberger (Zeitschrift für deutsche Philologie XXXII S. 289 f.) finder ganske uantagelig?

O. v. Friesen udtaler om Hugl-Indskriften: »Den bør med en obetydlig modifikation af Magnus Olsens læsning och tolkning, som jag själf gjorde sommaren 1912 och som v. Grienberger oberoende af mig gjort och senare också publicerat, läsas och förstås sålunda: **ek gudija ungangia** . . . 'Jag prästen (goden), som ej kan drabbas af gand (trolldom) . . .'. O. v. Friesen slutter sig til min Sammenstilling af **ungandia** med **haeramalausr (-lausar)** paa de to blekingske Stene, og denne Sammenstilling har aabenbart været medbestemmende for ham ved Tolkningen af Indskriftens tredje Ord.

Derimod grunder v. Grienberger's Tolkning sig ensidig paa palæografiske og lingvistiske Betragtninger. Han gjør intet Forsøg paa at belyse Indskriften ud fra dens kulturhistoriske Milieu, ja, han søger ikke engang ved Paralleler at støtte den paafaldende Ordstilling, som fremkommer efter hans Tolkning: »Jeg Præsten U.« Denne Ordstilling gjør (ligesom Runeomstillingen i Ordet for »hug«) v. Grienberger's Opfatning yderst betænkelig. Overalt ellers, hvor en urnordisk Indskrift begynder med **ek**, følger Navnet umiddelbart efter Pronomenet (se ovenfor S. 609). I Guldhorn-Indskriften har Navnet (**ek hlewagastia**) en lignende nærmere Bestemmelse (**holtia**) som den, **ek . . . ungangia** har efter v. Grienberger's Tolkning; men denne Bestemmelse skiller ikke i Guldhorn-Indskriften **ek** fra Navnet. Saa vidt jeg ser, kan der heller ikke ud fra gammelgermansk Sprogbrug overhoved anføres nogen Parallel til den af v. Grienberger hævdede Ordstilling¹⁾.

Saalænge v. Grienberger ikke kan overbevise os om, at en Ordstilling »Jeg Gode U.« (svarende til et oldn. **ek godi Ú*, ags. **ic prēost U.* o. s. v.) er naturlig gammelgermansk Udtryksmaade, kan hans samlede Tolkning af Hugl-Indskriften vanskeligt hævde en Plads i den videnskabelige Diskussion. Derimod kan neppe nogen afgørende Indvendinger rettes mod en Læsning **gudija**, naar man blot vil opfatte det følgende Ord, ikke med v. Grienberger som et Mandsnavn, men som et Tilnavn eller en adjektivisk Apposition. Muligt er da baade: »Jeg Gudija, han som ikke kan rammes af Gand«, og: »Jeg Præsten (Goden), han som o. s. v.«

Skulde man bestemme sig for Læsningen **gudija**, vilde jeg være mest tilbøielig til at følge den sidste Oversættelse, da et virkeligt Navn **Gudjan-* (med Sideformen **Gudan-*, oldn. *godi*) med den etymologiske Betydning »Gode, Præst« ikke sikkert kan paavises i de gamle germanske Sprog²⁾. Forøvrigt er Skridtet ikke langt fra et Værdighedsnavn (brugt som Tilnavn) til et virkeligt Personnavn (jfr. *Jarl, Hersir*), saaledes at det nok i og for sig var tænkeligt, at der i urnordisk Tid havde eksisteret et virkeligt Mandsnavn **gudija**.

Om jeg end ikke længere vil ganske bortse fra en saadan Læsning med **j**, finder jeg den dog i mere end en Henseende betænkelig. Men Betæneligheder kan paa den anden Side ogsaa gjøres gjældende ligeoverfor min Læsning **gudija**

1) I Angelsaksisk synes Ordstillingen altid at være *ic N. N. prēost* og lign. Se de talrige Eksempler hos Birch, Cartularium I S. 79, 81 (Nr. 49), 246 (Nr. 171), 326 (Nr. 233), 575 f. (Nr. 412), II S. 121 (Nr. 510), 195 (Nr. 558), 198 (Nr. 560), o. s. v., o. s. v.

2) De af Förstemann (II Sp. 672) anførte oldtyske Stedsnavne *Guddianstede* (9de Aarh.) og *Guddenstein* (10de Aarh.) og det ags. Stedsnavn *Gyddan den* (Searle, Onomasticon Anglo-Saxonicum S. 274) kan ogsaa forklares af Værdighedsnavnet **gudjan-* (mulig brugt som Tilnavn).

og Tolkningen af dette som et Mandsnavn. Under saadanne Forhold turde der for Tiden intet andet være at gjøre end saa skarpt som muligt at formulere og drøfte de Spørgsmaal, det her gjælder. Maaske vil fremtidige Fund og Overveielser engang bringe dem nærmere sin Løsning.

Hvad nu først Læsningen **gudiŋa**, d. e. et Mandsnavn i Nominativ Hankjøn, angaar, har to Betæneligheder kommet tilorde. Den ene er af palæografisk Art, den anden har fremstillet sig ved en Betragtning af Navnets Dannelse.

Mindst Vægt lægger jeg paa de palæografiske Indvendinger, som kan gjøres mod Læsningen af Rune 7 som **ŋ**.

For v. Grienberger¹⁾ staar denne Rune som »ein in winkeln ausgedrücktes urnord. **ς**, d. i. **j**«, og han henviser til den Række af Steder, hvor han i de senere Aar Skridt for Skridt er ført videre i sin Hævdelse af Læsningen **j** paa **ŋ**-Runens Bekostning. Det vilde, saavidt jeg kan se, ikke føre til noget sikkert Resultat, om vi paany tog for os til Granskning de urnordiske Indskrifter, hvor Fordelingen af **ŋ**- og **j**-Runerne er omstridt. Jeg nøier mig med at udtale, at der heller ikke efter v. Grienberger's Opfatning kan være noget i palæografisk Henseende urimeligt i at læse Rune 7 paa Hugl-Stenen som **ŋ**²⁾. Runen staar jo i Form ligesaa nær de Runer paa Guldhornet og paa Vimose-Høvlen, som ogsaa v. Grienberger³⁾ anser for **ŋ**-Runer, som den staar de evidente **j**-Runer paa Tune Stenen og kanske paa Torsbjærg-Dopskøen⁴⁾. Desuden turde følgende Overveielser have sin Betydning: Paa Fonnaas-Spænden forekommer to Runer, **h** én Gang og **q** tre Gange, som en sund Methode tilsiger os at opfatte som almindelige Runer, ikke (saaledes som v. Grienberger⁵⁾) foreslaar for den førstes Vedkommende) som singulære Binde-runer. Ved **h** kan der da kun blive Spørgsmaal om en Læsning som **p** (jfr. **p**-Runens Form **Ϛ** paa Kylfver-Stenen) eller som ***jāra**-Runen (jfr. denne Runes Form **h** paa Rök-Stenen). Nu maa den første af disse Læsninger betragtes som udelukket af den Grund, at **p** sandsynlig forekommer i en anden (af **β**-Runen afledet) Form i den samme Indskrift i det Ord, som Bugge — med Tilslutning bl. a. af v. Grienberger — har læst **spidul**. Følgelig er **h** ***jāra**-Runen, og **q** maa være **ŋ**⁶⁾. Men

1) Af v. Friesen foreligger ikke nogen samlet Undersøgelse af de urnordiske Indskrifter, hvor der kan herske Tvivl om en Læsning **ŋ** eller **j**. Jfr. dog hans Skrift »Om runskriftens härkomst« (1904) S. 44: Opedal-Indskriften »är den enda sammanhängande text i hvilken *ng*-runan med någon säkerhet uppträder; den er nämligen, såsom jag ofvan s. 28 f. framhållit, svår att säkert skilja från *j*-runan«.

2) v. Grienberger paa sin Side nøier sig med at sige om Læsningen **j**: »Dass die lesung *gudija*, gegen die graphische bedenken nicht geltend gemacht werden können — das rechtsläufige zeichen in linksläufiger zeile **ς** hat nur anscheinend gleich starke, in wahrheit aber doch etwas stärkere, äusserliche beziehungen zu dem linksläufigen *j* des steines von Tørviken, Bugge NI. 1, 279, als zu dem rechtsläufigen (zweiten) *ng* des hobels von Vi, Stephens I, 309 — dass diese lesung [etc.]«. (Jfr. om Tørvik-Indskriften A nedenfor Anm. 4.)

3) Zeitschrift für deutsche Philologie XXXIX (1907) S. 66, 68.

4) Jfr. forøvrigt S. 419 Anm. 1. — Til det der anførte kan føies: Ved en Læsning **ladawarijār** (eller **ladauwarijār**, v. Grienberger) gaar man glip af den umiddelbart tiltalende Parallel mellem **lada warijār** og **hlewagastiŋ holtiŋār** (Guldhornet). Jfr. om **warijār** som Patronymikon M. Olsen, Stedsnavnestudier (Kr.a 1912) S. 18 ff. En Bemærkning om Skåång-Stenens omstridte **ŋ**- eller **j**-Rune er meddelt i det følgende S. 636 f.

5) Göttingische gelehrte Anzeigen 1906, Nr. 2, S. 144 ff.

6) Saaledes ogsaa Wimmer, Sønderjyllands runemindesmærker S. 13.

da har vi her en **ŋ**-Rune, som i Form falder omtrent ganske sammen med den sikre **j**-Rune i flere Brakteat-Indskrifter (deriblandt Vadstena-Brakteaten). Dette viser, hvor lidet klart man har holdt de to Runers Former ud fra hinanden (jfr. de hertillands i vore Dage velkendte Forvekslinger af *J* og *Ŷ*), og advarer mod at bygge altfor meget paa palæografiske Forhold alene¹⁾.

Maa det saaledes synes fuldt tilstedeligt at læse Rune 7 i Hugl-Indskriften som **ŋ**, saa melder sig nu den anden og adskillig stærkere Betænkelse, som man kan nære ligeoverfor min Læsning **gudiŋa**. v. Grienberger har udtrykt denne saaledes: »Ich habe . . ., z. B. GgA. [1906] s. 110, 141—142, den bestand urnordischer *ingan*-ableitungen in abrede gestellt und kann nicht finden, dass das, was Olsen [Berg. mus. aarbok 1911 nr. 11] s. 10 zu dieser sache selbst sagt, geeignet sei, meine ablehnende haltung auch nur um eine linie zu verrücken. Es muss wol dabei bleiben, dass die an. als *n*-stämme deklinierten substantiva auf *-inge* ebenso sekundär in diese deklinationsklasse übergetreten sind, wie die gleichfalls als *n*-stämme deklinierten, ursprünglichen *ia*-stämme auf *-are*, s. Noreen An. gramm. I³ § 392, 393.«

Det er af Vigtighed, at v. Grienberger her synes at indrømme Muligheden af urnordiske Afledninger paa *-ingia-*, dannede til Stammer paa *-inga-*. En Rest af saadanne *-ingia*-Afledninger — vel at mærke: dannede til Patronymika paa *-inga-* — har Hellquist²⁾ med Sandsynlighed paavist i de talrige gammelsvenske Stedsnavne paa *-ingi* (*de Aklungj* 1311, *in Almungi* 1291, o. s. v.). Men kan der af Stammer paa *-inga-* dannes *ia*-Afledninger, er Afledninger med det i de gammelgermanske Sprog ikke mindre produktive Suffiks *-an-* intet i og for sig urimeligt. Dette var ogsaa gjennem Aarrækker den herskende Opfatning, indtil Spørgsmaalet om at udvide **j**-Runens Omraade paa **ŋ**'s Bekostning for Alvor blev reist af v. Grienberger i 1897 — vel at mærke: i Forbindelse med Spørgsmaalet om de to Runers Oprindelse (jfr. Anm. 1).

Paa den anden Side indrømmer jeg villig, at de antagne Personnavne paa **-iŋa** o. s. v. (Stamme *-ingan-*), sammenholdt med gammelgermansk Navneskik udenfor Norden, er noget paafaldende, og jeg har derfor følt mig forpligtet til at anvisa en Løsning af de eiendommelige *-ingan*-Dannelser. At jeg ved denne Løsning kunde tage mit Udgangspunkt i særnordiske Personbetegnelser som *Hrafnunga-Tófi* (jfr. **taliŋo gisa** Vimose-Høvlen), gav mig Haab om, at jeg ved Forklaringen af de ligeledes særnordiske Personnavne **gudiŋa** o. s. v. var paa rigtig Vei. Dette Haab har jeg endnu ikke kunnet opgive. Herunder har det i nogen Grad været medbestemmende, at Opfatningen af **gudiŋa** som et, efter sin Oprindelse patronymisk, Mandsnavn og af **ungandiŋa** som et meget talende Mandstilsnavn kan indordnes i en videre Sammenhæng (jfr. S. 614 f.). Jeg opgiver eller modificerer derfor

1) Her holder jeg mig med Flid borte fra Spørgsmaalet om **ŋ**-Runens og **j**-Runens Oprindelse. Jeg mener, at et saadant Hensyn maa komme i anden Række. Først maa man søge at udfinde Runernes Lydværdi af selve Indskrifterne.

2) Om de svenska ortnamnen paa *-inge*, *-unge* och *-unga* (Göteborg högskolas årsskrift 1905, I) S. 214 ff. Jfr. Tillægget i »Namn och Bygd« IV S. 133 ff., hvor Hellquist henviser til lignende angelsaksiske Dannelser paa *-ingia-* (behandlede af R. E. Zachrisson, Archiv f. d. Stud. d. neueren Spr. u. Lit. CXXXIII S. 348).

nødig denne Opfatning, hvis det da ikke skulde være til Fordel for en, som seet paa den samme Baggrund af nordisk Oldtidsliv, enten reddede den nævnte historiske Sammenhæng eller ialfald gav Tilknytninger udover af en ikke mindre indre Sandsynlighed.

Nu er imidlertid virkelig Forholdet det, at ogsaa Læsningen **gudija**, forstaaet enten som »Præsten (Goden)«, der ikke kan rammes af Gand (**ungandia**) eller, mindre rimeligt, som et Mandsnavn, omtrent lige godt som **gudiņa** kan indordnes i den selvsamme videre historiske Sammenhæng. Derfor skal det, naar vi nu til den anden Side skal drøfte Fordelene og Manglerne ved Læsningen **gudija**, straks indrømmes, at en Tolkning »Jeg Præsten (Goden) [eller: Jeg Gudija], som ikke kan rammes af Gand«, i real Henseende giver fuldt saa god Mening som »Jeg Gudinga [af Gudingernes Æt] o. s. v.«.

Formen af Rune 7 kan, som allerede fremholdt, ikke afgjøre, om man skal læse **gudija** eller **gudiņa**; men den første af disse Læsninger er vistnok ligesaa godt mulig som den sidste.

Hvad derimod Navnets Skrivemaade angaar, er **gudija** ikke uden alvorlige Betænkeligheder. Vi venter ikke **-ij-** i et Ord med kort Rodstavelse, men kun i Ord med Kvantitetsforhold som **arbija** paa Tune Stenen. v. Grienberger (Arkiv XXIX S. 370) indrømmer Rigtigheden heraf, men tilføier, »dass es in den urnord. schreibungen mit dieser regel so streng nicht zu halten sein werde, da wir neben der in ihrem sinne korrekten schreibung *Harja* des kammes von Vi auf dem steine von Skåäng die schreibung *Harija* antreffen«; han henviser fremdeles til oldtyske Skrivemaader som *Herio*, *Herige*, hvorved der aabnes en »Mulighed« for, at man i **gudija**, ligesom i **harija**, kan se en »begynnende dreisilbige formation neben der zweisilbigen«.

Naturligvis maa man indrømme Muligheden af urnordiske Skrivemaader som **gudija** og **harija**. Imidlertid er der endnu et Forhold — af real Art — at tage under Overveielse ved de urnordiske Navne, hvor man er i Tvivl om en Læsning **-iņa** eller **-ija**. Jeg sigter her til den lokale Fordeling af de omstridte Personnavne, sammenholdt med Stedsnavne paa **-inge**, **-unge**, **-unga** af patronymisk Oprindelse. Undersøger man nærmere dette Forhold, vil man fæste sig ved følgende: Paa tre Steder i Södermanland (og desuden paa ét Sted i Skaane) optræder et Stedsnavn *Hæringe*, *Hærunga*, nemlig 1) *in Hæringe* 1331, 1383, nu *Hæringe*, betydelig Gaard i Västerhaninge Sogn, Sotholms Herred, 2) *Hæringe* i Ösmo Sogn, Sotholms Herred, og 3) *Hærunga* 1384, nu *Hæringe*, Landsby i Sköldinge Sogn, Oppunda Herred. Herom bemærker Hellquist (Om de svenska ortnamnen på **-inge**, **-unge** ock **-unga** S. 60): »Namnet innehåller släktnamnet *Hæringar* (*Johanni Hæring* Skå. 1)), hvilket säkerligen bör sammanhållas med urnord. *haringa*, som uppträder å Skåängsstenen Sverge samt på en kam från Vi Danm. Det kan vara af ett särskilt intresse, att det urnordiska namnet just uppträder i Sdml., där tre af de fyra gårdarna *Hæringe* äro belägna²⁾. Den fjärde ligger i Skåne, från hvilken pro-

1) Lundgr[en], Personn. på **-ing** s. 10. [Hellquist's Anm.]

2) [Hölebo Herred, hvor Skåäng-Stenen (i Vagnhärads Sogn) horer hjemme, adskilles fra Sotholms Herred ved en smal Fjord. Mellem Hölebo Herred og Oppunda Herred ligger ét Herred.]

vins släktnamnet *Haring* äfvenledes är uppvisat«. Her kan man neppe staa ligeoverfor en Tilfældighed. Nu kan man vistnok sige, at det er naturligt at finde et urnordisk Mandsnavn (Kortnavn eller Kjælenavn) *Harja* netop i den samme Egn som det 3 Gange forekommende Stedsnavn *Häringe*, eftersom dette sandsynlig indeholder Minder om en Æt, der er benævnt efter en Person, hvis Navn begyndte med *Harja*; men allerede for en rent udvortes Betragtning bliver unegtelig Overensstemmelsen større og Forbindelsen inderligere, om man sammenligner *hariņa* (ikke *harija*) med *Häringe*.

Dette er, hvad jeg for Tiden ved at fremføre til Drøftelse af de to Muligheder for Læsningen af Hugl-Indskriftens andet Ord, *gudiņa* eller *gudija*. Noget aldeles bestemt Valg har jeg endnu ikke vovet at træffe.

Som allerede nævnt, har v. Grienberger foreslaaet at opfatte *ungandis* som et Mandsnavn. Han indrømmer vistnok, at Forklaringen af dette Ord som et Adjektiv er »gewiss an sich möglich«; »doch darf man« — fortsætter han — »die zugehörigkeit dieses urnord. namens zu der westgerm. gruppe mit an- und auslautendem *gand* F[örste]m[ann] I², col. 594—5 nicht übersehen«. »Die westfränkischen vertreter dieser, übrigens nicht sehr zahlreichen gruppe: ahd. *Gandolf*, acc. 7 jh. gemessen *Gändulfūm*, Donizonis Vita Mathildis, Pertz Script. 12, 387, auslautend *Rotgandus* Pol. Irm. ed. Longnon 2, 204, erscheinen nach den bei Longnon 1, 314 zusammengestellten belegen aus dem Pol. Irm. sowol mit dem ihnen etymologisch zukommenden vokale *a*: *Gantharius*, *Gantberga*, *Gandoildis*, als auch mit einem *e*: *Gendradus*, *Gendrada*, *Gendulfus*, *Gentildis*, das man als roman.-lat., vortonige entwicklung aus *a* zu begreifen hat, während das *e* hiehergehöriger bairischer belege z. b. *Gentfrid*, *Gendirih*, *Gendelin* Necrologia Germaniae II als umlaut zu betrachten sein wird.« Ved flere af disse Navne veksler Skrivemaader med *gand* og *gang* (t. Eks. *Chrodegangus nepos Pipini regis*, *Chrodegang*, *Crodegangum*, *Chrodegandus*, *Crodegandum*, *Crodegandus*). Dette bringer v. Grienberger til at tænke paa, »dass beide elemente . . . nicht bloss einander äusserlich ähnlich, sondern auch einerlei herkunft und einerlei, oder wenigstens verwanter bedeutung seien«. I Henhold hertil foreslaar han saa at opfatte *gand* som formelt identisk med det oldtyske Præs. Part. *gānde*, *gēnti*, *gānder*, *der gāndo* »gaaende«, hvorved han videre naar til en etymologisk Forklaring af *ungandis* som »der nicht geht«, d. e. mulig »der unvergängliche« (S. 371 f.).

Ud fra et nordisk sproghistorisk Standpunkt vil man heller ræsonnere saaledes: I de nordiske Sprog findes en lang Række Mandsnavne, som egentlig er Adjektiver, brugte som Tilnavne (*wakraR* Reistad, *hroRaR* By, oldn. *Brattr*, *Djarfr*, *Gamall*, *Skjalgr* o. s. v., se S. 98, 184). Af disse skal her særskilt fremhæves saadanne Navne som *Óblauðr*, *Ófeigr*, *Óframr*, *Óspakr*, *Ósvífr*, *Ótryggr*, hvis første Led svarer til *un-* i *ungandis* og hvis andet Led er et Adjektiv. Vil man opfatte *ungandis* som et Mandsnavn, da er det fuldt tilstrækkeligt at sammenstille det med oldn. *Óblauðr* o. s. v. Hvorvidt de tyske Navne med *gand-* (og *gang-*) hører hid, er et Spørgsmaal for sig, som ikke vedkommer en Behandling af Hugl-Indskriften.

Det er saaledes i og for sig vel berettiget at søge et Mandsnavn — egentlig et Adjektiv med Betydningen »som ikke kan rammes af Gand« — i *ungandis*.

Og i Virkeligheden kjendes, som Professor Axel Olrik privat har gjort mig opmærksom paa, et saadant Navn fra Nordens Oltid.

I Alcuini Vita S. Willibrordi cap. 9 omtales en dansk Konge *Ongendus*, hvem Willibrord omkring Aar 700¹⁾ besøgte: »... *ad ferocissimos Danorum populos iter euangelizandi convertit. Ibi tamen, ut fertur, regnabat Ongendus, homo omni fera crudelior et omni lapide durior; qui tamen iubente Deo veritatis praeconem honorifice tractabat. Qui dum obduratam moribus [gentem] et idolatriae deditam, et nullam melioris vitae spem habentem offendit, acceptis tunc triginta eiusdem patriae pueris, ad electos a Deo populos regni Francorum revertere festinavit.*» (Bibliotheca rerum Germanicarum ed. Jaffé. VI. Monumenta Alcuiniana ed. Wattenbach et Duemmler Berolini 1873. S. 47).

Skrivemaaden *Ongendus* gjengiver sikkert en nordisk Sprogform *-gendi* (af **-gandi*)²⁾, som med Hensyn til Synkope og Omlyd staar paa Linje med Björketorp-Stenens *barutr = brýtr*. Björketorp-Stenen pleier man at henføre til 7de Aarh. eller Tiden omkring 700. Sikrere daterbart er Navnet *Ongendus*, som maa være blevet kjendt i Willibrord's Kreds omkring eller kort efter Aar 700.

Naar nu *ungandi* har en nøiagtig formel Modsvarehed i det danske Kongenavn *Ongendus*, ligger det nær at søge at belyse Hugl-Indskriften ud fra dette Forhold. Et saadant Forsøg har ogsaa Axel Olrik gjort. Han udkaster (i Brev af 13/5 1912) den Tanke, at *ungandi* kan være at forstaa som Navn og det forudgaaende Ord *gudiŋa* som Slægtsnavn i Genetiv Flertal; jfr. *taliŋo gisa* (Vimose-Høvel) og *Hrafnunga-Tófi* ovenfor S. 613. Altsaa: »Jeg Ungandi af Gudingernes Æt«. Olrik er ikke blind for den Vanskelighed, som en Endelse *-a* i Gen. Flt. synes at maatte frembyde (jfr. det anførte *taliŋo* og *arbijano* paa Tune-Stenen); men han gjør opmærksom paa, at Genetivendelsen i *gudiŋa-ungandi* forekommer i Hiatus, og at derfor her *-o* allerede i tidlig urnordisk Tid kunde være gaaet over til *-a*. Muligheden heraf lader sig ikke afvise, selv om en direkte Parallel til en saadan Lydudvikling ikke kan anføres fra de urnordiske Indskrifter³⁾.

Saalænge der bestaar en Mulighed for, at Hugl-Indskriften skal tolkes »Jeg Ungandi af Gudingernes Æt...«, hvilket fra Meningens Side kan synes særdeles tiltalende, vil det være rigtigt at undersøge, om Indskriften ogsaa efter denne Tolkning kan beholde den Plads i den kulturhistoriske (religionshistoriske) Sammenhæng, hvorpaa jeg i det foregaaende har stillet den.

Svaret synes da at maatte blive: Hvis *ungandi* ret og slet skulde forstaaes som et Mandsnavn, uden at der var taget noget Hensyn til dets etymologiske Betydning, vilde et saadant Mandsnavn i og for sig intet bevise om en indre Sammenhæng med de magiske »Jeg-Indskrifter« og med Björketorp- og Stentofta-Indskrifterne,

1) I Herzog's Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche³ XXI (1908) omtales i Hauck's Biografi af Willibrord Reisen til Danmark mellem Aarene 695 og 706.

2) *Ongendus* opfattes feilagtig som et dansk Kongenavn »Ingeld (besser Yngeld)« af Sarrazin, Beowulf-Studien (Berlin 1887) S. 97, 202. — Lydligheden med ags. *Ongendþéow* (Widsid), *Ongendþéow* (Beowulf), reallt, men kun delvis formalt, = oldn. *Angantýr*, er sandsynlig tilfældig; jfr. oldtyske Navne paa *Angan-* hos Förstemann.

3) Forskjelligt er Forholdet ved *þar* Einang; se S. 81.

da har vi her en **ŋ**-Rune, som i Form falder omtrent ganske sammen med den sikre **j**-Rune i flere Brakteat-Indskrifter (deriblandt Vadstena-Brakteaten). Dette viser, hvor lidet klart man har holdt de to Runers Former ud fra hinanden (jfr. de hertillands i vore Dage velkendte Forvekslinger af *ſ* og *ʒ*), og advarer mod at bygge altfor meget paa palæografiske Forhold alene¹⁾.

Maa det saaledes synes fuldt tilstedeligt at læse Rune 7 i Hugl-Indskriften som **ŋ**, saa melder sig nu den anden og adskillig stærkere Betænkelse, som man kan nære ligeoverfor min Læsning **gudiŋa**. v. Grienberger har udtrykt denne saaledes: »Ich habe . . . , z. B. GgA. [1906] s. 110, 141—142, den bestand urnordischer *ingan*-ableitungen in abrede gestellt und kann nicht finden, dass das, was Olsen [Berg. mus. aarbok 1911 nr. 11] s. 10 zu dieser sache selbst sagt, geeignet sei, meine ablehnende haltung auch nur um eine linie zu verrücken. Es muss wol dabei bleiben, dass die an. als *n*-stämme deklinierten substantiva auf *-inge* ebenso sekundär in diese deklinationsklasse übergetreten sind, wie die gleichfalls als *n*-stämme deklinierten, ursprünglichen *ia*-stämme auf *-are*, s. Noreen An. gramm. I³ § 392, 393.«

Det er af Vigtighed, at v. Grienberger her synes at indrømme Muligheden af urnordiske Afledninger paa *-ingia-*, dannede til Stammer paa *-inga-*. En Rest af saadanne *-ingia*-Afledninger — vel at mærke: dannede til Patronymika paa *-inga-* — har Hellquist²⁾ med Sandsynlighed paavist i de talrige gammelsvenske Stedsnavne paa *-ingi* (*de Aklungj* 1311, *in Almungi* 1291, o. s. v.). Men kan der af Stammer paa *-inga-* dannes *ia*-Afledninger, er Afledninger med det i de gammelgermanske Sprog ikke mindre produktive Suffiks *-an-* intet i og for sig urimeligt. Dette var ogsaa gennem Aarrækker den herskende Opfatning, indtil Spørgsmaalet om at udvide **j**-Runens Omraade paa **ŋ**'s Bekostning for Alvor blev reist af v. Grienberger i 1897 — vel at mærke: i Forbindelse med Spørgsmaalet om de to Runers Oprindelse (jfr. Anm. 1).

Paa den anden Side indrømmer jeg villig, at de antagne Personnavne paa **-iŋa** o. s. v. (Stamme *-ingan-*), sammenholdt med gammelgermansk Navneskik udenfor Norden, er noget paafaldende, og jeg har derfor følt mig forpligtet til at anvise en Løsning af de eiendommelige *-ingan*-Dannelser. At jeg ved denne Løsning kunde tage mit Udgangspunkt i særnordiske Personbetegnelser som *Hrafnunga-Töfi* (jfr. **taliŋo gisa** Vimose-Høvlen), gav mig Haab om, at jeg ved Forklaringen af de ligeledes særnordiske Personnavne **gudiŋa** o. s. v. var paa rigtig Vei. Dette Haab har jeg endnu ikke kunnet opgive. Herunder har det i nogen Grad været medbestemmende, at Opfatningen af **gudiŋa** som et, efter sin Oprindelse patronymisk, Mandsnavn og af **ungandir** som et meget talende Mandstilsnavn kan indordnes i en videre Sammenhæng (jfr. S. 614 f.). Jeg opgiver eller modificerer derfor

1) Her holder jeg mig med Flid borte fra Spørgsmaalet om **ŋ** Runens og **j**-Runens Oprindelse. Jeg mener, at et saadant Hensyn maa komme i anden Række. Først maa man søge at udfinde Runernes Lydværdi af selve Indskrifterne.

2) Om de svenska ortnamnen paa *-inge*, *-unge* ock *-unga* (Göteborg högskolas årsskrift 1905, I) S. 214 ff. Jfr. Tillægget i »Namn och Bygd« IV S. 133 ff., hvor Hellquist henviser til lignende angelsaksiske Dannelser paa *-ingia-* (behandlede af R. E. Zachrisson, Archiv f. d. Stud. d. neueren Spr. u. Lit. CXXXIII S. 348).

nødig denne Opfatning, hvis det da ikke skulde være til Fordel for en, som seet paa den samme Baggrund af nordisk Oldtidsliv, enten reddede den nævnte historiske Sammenhæng eller ialfald gav Tilknytninger udover af en ikke mindre indre Sandsynlighed.

Nu er imidlertid virkelig Forholdet det, at ogsaa Læsningen **gudija**, forstaaet enten som »Præsten (Goden)«, der ikke kan rammes af **Gand** (**ungandi**) eller, mindre rimeligt, som et Mandsnavn, omtrent lige godt som **gudiŋa** kan indordnes i den selvsamme videre historiske Sammenhæng. Derfor skal det, naar vi nu til den anden Side skal drøfte Fordelene og Manglerne ved Læsningen **gudija**, straks indrømmes, at en Tolkning »Jeg Præsten (Goden) [eller: Jeg Gudija], som ikke kan rammes af **Gand**«, i real Henseende giver fuldt saa god Mening som »Jeg Gudinga [af Gudingernes Æt] o. s. v.«.

Formen af Rune 7 kan, som allerede fremholdt, ikke afgjøre, om man skal læse **gudija** eller **gudiŋa**; men den første af disse Læsninger er vistnok ligesaa godt mulig som den sidste.

Hvad derimod Navnets Skrivemaade angaar, er **gudija** ikke uden alvorlige Betæneligheder. Vi venter ikke **-ij-** i et Ord med kort Rodstavelse, men kun i Ord med Kvantitetsforhold som **arbija** paa Tune Stenen. v. Grienberger (Arkiv XXIX S. 370) indrømmer Rigtigheden heraf, men tilføier, »dass es in den urnord. schreibungen mit dieser regel so streng nicht zu halten sein werde, da wir neben der in ihrem sinne korrekten schreibung *Harja* des kammes von Vi auf dem steine von Skääng die schreibung *Harija* antreffen«; han henviser fremdeles til oldtyske Skrivemaader som *Herio*, *Herige*, hvorved der aabnes en »Mulighed« for, at man i **gudija**, ligesom i **harija**, kan se en »beginnende dreisilbige formation neben der zweisilbigen«.

Naturligvis maa man indrømme Muligheden af urnordiske Skrivemaader som **gudija** og **harija**. Imidlertid er der endnu et Forhold — af real Art — at tage under Overveielse ved de urnordiske Navne, hvor man er i Tvivl om en Læsning **-iŋa** eller **-ija**. Jeg sigter her til den lokale Fordeling af de omstridte Personnavne, sammenholdt med Stedsnavne paa **-inge**, **-unge**, **-unga** af patronymisk Oprindelse. Undersøger man nærmere dette Forhold, vil man fæste sig ved følgende: Paa tre Steder i Södermanland (og desuden paa ét Sted i Skaane) optræder et Stedsnavn *Hæringe*, *Hærunga*, nemlig 1) *in Hæringe* 1331, 1383, nu *Häringe*, betydelig Gaard i Västerhaninge Sogn, Sotholms Herred, 2) *Hæringe* i Ösmo Sogn, Sotholms Herred, og 3) *Hærunga* 1384, nu *Häringe*, Landsby i Sköldinge Sogn, Oppunda Herred. Herom bemærker Hellquist (Om de svenska ortnamnen på **-inge**, **-unge** ock **-unga** S. 60): »Namnet innehåller släktnamnet *Hæring* (*Johanni Hæring* Skå. 1)), hvilket säkerligen bör sammanhållas med urnord. *haringa*, som uppträder å Skäängsstenen Sverge samt på en kam från Vi Danm. Det kan vara af ett särskilt intresse, att det urnordiska namnet just uppträder i Sdml., där tre af de fyra gårdarna *Häringe* äro belägna²⁾. Den fjärde ligger i Skåne, från hvilken pro-

1) Lundgr[en], Personn. på **-ing** s. 10. [Hellquist's Anm.]

2) [Hölebo Herred, hvor Skääng-Stenen (i Vagnbärads Sogn) horer hjemme, adskilles fra Sotholms Herred ved en smal Fjord. Mellem Hölebo Herred og Oppunda Herred ligger ét Herred.]

vins släktnamnet *Hæring* äfvenledes är uppvisat«. Her kan man neppe staa ligeoverfor en Tilfældighed. Nu kan man vistnok sige, at det er naturligt at finde et nordisk Mandsnavn (Kortnavn eller Kjælenavn) *Harja* netop i den samme Egn som det 3 Gange forekommende Stedsnavn *Häringe*, eftersom dette sandsynlig indeholder Minder om en Æt, der er benævnt efter en Person, hvis Navn begyndte med *Harja*; men allerede for en rent udvortes Betragtning bliver unegtelig Overensstemmelsen større og Forbindelsen inderligere, om man sammenligner *hariŋa* (ikke *harija*) med *Häringe*.

Dette er, hvad jeg for Tiden ved at fremføre til Drøftelse af de to Muligheder for Læsningen af Hugl-Indskriftens andet Ord, *gudiŋa* eller *gudija*. Noget aldeles bestemt Valg har jeg endnu ikke povet at træffe.

Som allerede nævnt, har v. Grienberger foreslaaet at opfatte *ungandiŋ* som et Mandsnavn. Han indrømmer vistnok, at Forklaringen af dette Ord som et Adjektiv er »gewiss an sich möglich«; »doch darf man« — fortsætter han — »die zugehörigkeit dieses urnord. namens zu der westgerm. gruppe mit an- und auslautendem *gand* F[örste]m[ann] I², col. 594—5 nicht übersehen«. »Die westfränkischen vertreter dieser, übrigens nicht sehr zahlreichen gruppe: ahd. *Gandolf*, acc. 7 jh. gemessen *Gändulfūm*, Donizonis Vita Mathildis, Pertz Script. 12, 387, auslautend *Rotgandus* Pol. Irm. ed. Longnon 2, 204, erscheinen nach den bei Longnon 1, 314 zusammengestellten belegen aus dem Pol. Irm. sowol mit dem ihnen etymologisch zukommenden vokale *a*: *Gantharius*, *Gantberga*, *Gandoildis*, als auch mit einem *e*: *Gendradus*, *Gendrada*, *Gendulfus*, *Gentildis*, das man als roman.-lat., vortonige entwicklung aus *a* zu begreifen hat, während das *e* hiehergehöriger bairischer belege z. b. *Gentfrid*, *Gendirih*, *Gendelin* Necrologia Germaniae II als umlaut zu betrachten sein wird.« Ved flere af disse Navne veksler Skrivemaader med *gand* og *gang* (t. Eks. *Chrodegangus nepos Pipini regis*, *Chrodegang*, *Crodegangum*, *Chrodegandus*, *Crodegandum*, *Crodegandus*). Dette bringer v. Grienberger til at tænke paa, »dass beide elemente . . . nicht bloss einander äusserlich ähnlich, sondern auch einerlei herkunft und einerlei, oder wenigstens verwanter bedeutung seien«. I Henhold hertil foreslaar han saa at opfatte *gand*- som formelt identisk med det oldtyske Præs. Part. *gānde*, *gēnti*, *gānder*, der *gāndo* »gaaende«, hvorved han videre naar til en etymologisk Forklaring af *ungandiŋ* som »der nicht geht«, d. e. mulig »der unvergängliche« (S. 371 f.).

Ud fra et nordisk sproghistorisk Standpunkt vil man heller ræsonnere saaledes: I de nordiske Sprog findes en lang Række Mandsnavne, som egentlig er Adjektiver, brugte som Tilnavne (*wakrar* Reistad, *hrorar* By, oldn. *Brattr*, *Djarfr*, *Gamall*, *Skjalgr* o. s. v., se S. 98, 184). Af disse skal her særskilt fremhæves saadanne Navne som *Óblauðr*, *Ófeigr*, *Óframr*, *Óspakr*, *Ósvífr*, *Ótryggr*, hvis første Led svarer til *un-* i *ungandiŋ* og hvis andet Led er et Adjektiv. Vil man opfatte *ungandiŋ* som et Mandsnavn, da er det fuldt tilstrækkeligt at sammenstille det med oldn. *Óblauðr* o. s. v. Hvorvidt de tyske Navne med *gand*- (og *gang*-) hører hid, er et Spørgsmaal for sig, som ikke vedkommer en Behandling af Hugl-Indskriften.

Det er saaledes i og for sig vel berettiget at søge et Mandsnavn — egentlig et Adjektiv med Betydningen »som ikke kan rammes af Gand« — i *ungandiŋ*.

Og i Virkeligheden kjendes, som Professor Axel Olrik privat har gjort mig opmærksom paa, et saadant Navn fra Nordens Oltid.

I Alcuini Vita S. Willibrordi cap. 9 omtales en dansk Konge *Ongendus*, hvem Willibrord omkring Aar 700¹⁾ besøgte: »... *ad ferocissimos Danorum populos iter euangelizandi convertit. Ibi tamen, ut fertur, regnabat Ongendus, homo omni fera crudelior et omni lapide durior; qui tamen iubente Deo veritatis praeconem honorifice tractabat. Qui dum obduratam moribus [gentem] et idolatriae deditam, et nullam melioris vitae spem habentem offendit, acceptis tunc triginta eiusdem patriae pueris, ad electos a Deo populos regni Francorum revertere festinavit.*» (Bibliotheca rerum Germanicarum ed. Jaffé. VI. Monumenta Alcuiniana ed. Wattenbach et Duemmler Berolini 1873. S. 47).

Skrivemaaden *Ongendus* gjengiver sikkert en nordisk Sprogform *-gendr* (af **-gandir*)²⁾, som med Hensyn til Synkope og Omlyd staar paa Linje med Björketorp-Stenens *barutr* = *brýtr*. Björketorp-Stenen pleier man at henføre til 7de Aarh. eller Tiden omkring 700. Sikrere daterbart er Navnet *Ongendus*, som maa være blevet kjendt i Willibrord's Kreds omkring eller kort efter Aar 700.

Naar nu *ungandir* har en nøiagtig formel Modsvarighed i det danske Kongenavn *Ongendus*, ligger det nær at søge at belyse Hugl-Indskriften ud fra dette Forhold. Et saadant Forsøg har ogsaa Axel Olrik gjort. Han udkaster (i Brev af 13/5 1912) den Tanke, at *ungandir* kan være at forstaa som Navn og det forudgaaende Ord *gudiŋa* som Slægtsnavn i Genetiv Flertal; jfr. *taliŋo gisa* (Vimose-Høvel) og *Hrafnunga-Tófi* ovenfor S. 613. Altsaa: »Jeg Ungandir af Gudingernes Æt«. Olrik er ikke blind for den Vanskelighed, som en Endelse *-a* i Gen. Flt. synes at maatte frembyde (jfr. det anførte *taliŋo* og *arbijano* paa Tune-Stenen); men han gjør opmærksom paa, at Genetivendelsen i *gudiŋa-ungandir* forekommer i Hiatus, og at derfor her *-o* allerede i tidlig urnordisk Tid kunde være gaaet over til *-a*. Muligheden heraf lader sig ikke afvise, selv om en direkte Parallel til en saadan Lydudvikling ikke kan anføres fra de urnordiske Indskrifter³⁾.

Saalænge der bestaar en Mulighed for, at Hugl-Indskriften skal tolkes »Jeg Ungandir af Gudingernes Æt . . .«, hvilket fra Meningens Side kan synes særdeles tiltalende, vil det være rigtigt at undersøge, om Indskriften ogsaa efter denne Tolkning kan beholde den Plads i den kulturhistoriske (religionshistoriske) Sammenhæng, hvorpaa jeg i det foregaaende har stillet den.

Svaret synes da at maatte blive: Hvis *ungandir* ret og slet skulde forstaaes som et Mandsnavn, uden at der var taget noget Hensyn til dets etymologiske Betydning, vilde et saadant Mandsnavn i og for sig intet bevise om en indre Sammenhæng med de magiske »Jeg-Indskrifter« og med Björketorp- og Stentofta-Indskrifterne,

1) I Herzog's Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche³ XXI (1908) omtales i Hauck's Biografi af Willibrord Reisen til Danmark mellem Aarene 695 og 706.

2) *Ongendus* opfattes feilagtig som et dansk Kongenavn »Ingeld (besser Yngeld)« af Sarrazin, Beowulf-Studien (Berlin 1887) S. 97, 202. — Lydligheden med ags. *Ongendþéow* (Widsið), *Ongendþéow* (Beowulf), reelt, men kun delvis formalt, = oldn. *Angantýr*, er sandsynlig tilfældig; jfr. oldtyske Navne paa *Angan-* hos Förstemann.

3) Forskjelligt er Forholdet ved *þar* Einang; se S. 81.

hvis Udtryksmaade »som ikke kan skades af nedrig Seid« (*Arageu haeramalaus-*) nøie slutter sig til Adjektivet *un-gandi-*. Man har dog neppe Lov til i tidlig urnordisk Tid at regne med et saadant Mandsnavn, hvis etymologiske Betydning ikke skulde have spillet nogen Rolle ved Navnegivningen, og om Opkaldelse efter et ældre Medlem af Slægten synes der ved denne Tid¹⁾ ikke at kunne blive Tale. Sandsynlig maatte et Navn *ungandir* være givet ud fra Forældres eller andre ældre Paarørendes Ønske om, at den saaledes benævnte skulde blive udrustet med aandelige Kræfter, hvorved han kunde holde Gand borte fra sig. Men da er vi i Stand til at konstatere en Æt, i hvilken Magi og Runekunst sandsynlig har gaaet Haand i Haand, saaledes at Forskjellen fra den af mig hævdede Opfatning kun bliver den, at det nu er Gudinge-Ætten (i den foregaaende Generation), ikke den enkelte Person Ungandir, som maa stilles op imod de magiske »Jeg-Indskrifters« og de blekingske Stenes Runemestre.

Det gamle danske Kongenavn *Ongendus* foranlediger ogsaa et andet Spørgsmaal: Skal man antage en nøiere, reel Sammenhæng mellem den danske Konge *Ongendus*, som levede i Begyndelsen af 8de Aarh., og den søndhordlandske Runemester, som levede nogle Aarhundreder tidligere og som enten fremhæver sin Runekyndighed ved Adjektivet *ungandir* eller bærer Tilnavnet eller Navnet *ungandir*? Herpaa maa der svares noget forskjellig, alt eftersom man tolker det forudgaaende Ord i Indskriften. Læser man *gudija* og oversætter: »Jeg Præsten (Goden), som ikke kan rammes af Gand«, har man med en Apposition *ungandir* at gjøre, som maa sammenstilles med »Jeg-Indskrifternes« *wilagar*, *farauisa* og *muha*. Denne Anvendelse af Adjektivet synes da snarest at ligge i et andet Plan end det danske Navn *Ongendus*. Læser man derimod *gudiŋa* og oversætter enten »Jeg Gudinga [egtl. Medlem af Gudinge-Ætten] med Tilnavnet *ungandir*« eller »Jeg Ungandir af Gudinge-Ætten«, maa det synes ikke urimeligt at antage, at Forekomsten af det sjeldne Navn (Tilnavn) *ungandir* i Søndhordland og *Ongendus* i Danmark skal sees paa Baggrund af en historisk (neppe ogsaa genealogisk) Sammenhæng mellem den søndhordlandske Gudinge-Æt og den danske Kongeæt. I saa Fald maa mindes om de Forbindelser mellem Danmark og Vest-Norge, hvortil vi ogsaa har troet at finde Spor i Indskrifterne fra Austad og Fløksand (se Slutningsbemærkningerne til disse Indskrifter).

Før jeg afslutter denne min anden Behandling af Hugl-Indskriften, som er bleven fremmet ved v. Grienberger's, v. Friesen's og Olrik's Tolkningsforslag, synes det mig heldigt i største Korthed at resumere de foreliggende Muligheder for Tolkningen af Indskriftens 2det og 3dje Ord:

2det Ord: 1) Navn *gudiŋa* 2) Ættenavn *gudiŋa* 3) Navn *gudija* 4) Appellativ *gudija*.

3dje Ord: a) Tilnavn (eller adj. Appos.) *ungandir* b) Navn *ungandir*.

¹⁾ Jfr. Gustav Storm, Arkiv f. nord. filol. IX S. 210.

Af de 8 theoretisk tænkelige Kombinationer kan følgende 5 komme i Betragtning:

- I. **ek gudiṇa ungandir** »Jeg Gudinga som ikke kan rammes af Gand« (1 og a, fremholdt i Behandlingen af 1908 og her foran S. 611 ff.).
- II. **ek gudiṇa-ungandir** »Jeg Ungandir af Gudinge Ætten (2 og b; Olrik, her foran S. 638 f.; betænkeligt paa Grund af Endelsen -a).
- III. **ek gudija ungandir** »Jeg Gud(i)ja som ikke kan rammes af Gand« (3 og a; lidet rimeligt, se S. 633).
- IV. **ek gudija ungandir** »Jeg Præsten (Goden) som ikke kan rammes af Gand« (4 og a; v. Friesen; se S. 633).
- V. **ek gudija ungandir** »Jeg Ungandir Præst (Gode)« (4 og b; v. Grienberger; vistnok uantageligt paa Grund af Ordstillingen, se S. 633).

I første Række turde komme Alternativerne I og IV, som vistnok omtrent lige godt kan forsvares, om end det første stemmer bedst med de andre urnordiske Runeindskrifter, som begynder med **ek**. Valget mellem de to Alternativer afhænger forøvrigt af, hvordan man stiller sig til Spørgsmaalene om <-Runens Læsning, om en Dannelse paa **-iṇa** og om en Skrivemaade med **-ij-** efter kort Rodstavelse (jfr. ogsaa Bemærkningerne S. 636 f. om **hariṇa** eller **harija** Skåäng og det södermanlandske Stedsnavn *Häringe*). Begge Alternativer er, seet paa en kulturhistorisk (religionshistorisk) Baggrund, lige tiltalende. I real Henseende tiltalende er ogsaa Alternativet II, som dog paa Grund af sproglige Betæneligheder synes at maatte komme først i anden Række.